

פרשת בשלח

(יג כא): וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה:

ע"י רמב"ן: וה' הולך לפניהם יומם כבר אמרו (ב"ר פנ"א סי' ב) שכל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו הקב"ה עמהם ביום ובית דינו בלילה¹⁰³¹ אם כן פירוש הכתוב שהשם שוכן בתוך הענן והולך הוא לפניהם ביום בעמוד ענן ובלילה בית דינו שוכן בעמוד האש להאיר להם כמעט אשר עין בעין נראה אתה¹⁰³² ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה¹⁰³³ (במדבר יד יד).

וראיתי באלה שמות רבה (פי"ט סי' ו) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' (ישעיה נב יב) לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר וה' הולך לפניהם יומם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר (שם) כי הולך לפניכם¹⁰³⁴ ומאספכם אלהי ישראל וסוד המדרש הזה כאשר הזכרתי כי בגאולה הראשונה היה הקב"ה עמהם ביום ובית דינו עמהם בלילה אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמים וה' הולך לפניהם השם המיוחד¹⁰³⁵, כי אלהי ישראל מאספם עמו¹⁰³⁶, ולילה כיום יאיר כהשכה

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰³¹ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 148.

¹⁰³² ע"י אד"ר (קל ע"א): זמינין צדיקייא זכאי עליונין למחמי דא ברוחא דחכמתא הה"ד (ישעיה נב) כי עין בעין יראו אימתי בשוב יי' ציון וכתוב (במדבר יד) אשר עין בעין נראה אתה יי' ואלמלא עינא טבא עלאה דאשגח ואסחי לעינא תתאה לא יכיל עלמא למיקם רגעא חדא.

תרגום: ועתידים הצדיקים הזכאים העליונים לראות זאת ברוח החכמה. וזהו שנאמר "כי עין בעין יראו", מתי, "בשוב יהוה ציון". ונאמר "אשר עין בעין נראה אתה יהוה" ואם לא שהעין הטובה העליונה משגחת ורוחצת את העין התחתונה לא היה העולם יכול להתקיים (אפילו) רגע אחד.

¹⁰³³ ע"י זהר (ח"ג קג ע"ב): בסכות תשבו חסר ודא עננא חד דכלהו קשירין ביה דכתיב כי ענן יי' עליהם יומם וכתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם דא הוא עננא דאהרן דאקרי יומם דכתיב (תהלים מב ט) יומם יצוה יי' חסדו עננא חד נטיל עמיה חמש אחרנין ואינון שית ועננא אחרא דכתיב ובעמוד אש לילה דא נהרא להו לישראל מנהירו דאינון שית.

תרגום: בסכות תשבו חסר, וזה ענן אחד שכולם קשורים בו, שכתוב כי ענן ה' עליהם יומם, וכתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם. יומם זהו עננו של אהרן שנקרא יומם, שכתוב (יומם יצוה ה' חסדו, ענן אחד נוטל עמו חמשה אחרים, והם ששה. וענן אחר שכתוב ובעמוד אש לילה, זה האיר לישראל מהאור של אותם הששה.

¹⁰³⁴ ע"י תיקו"ז (טז ע"ב): אבל בפורקנא בתראה לא נפקת ברתא בהאי עבדא כשפחה אלא בקודשא בריך הוא בגין דאורייתא (דאיהי) חירו (איהי) עמה בגלותא בתראה דאיהי חירו דילה מה דלא הוה הכי בגלותא קדמאה דלא הוה לה ולבנהא אורייתא דאיהי חירו דאורייתא ודאי איהי חירו במלכותא דילה ביקרא דילה הה"ד (משלי ג טו) יקרה היא מפנינים ובגין דא (שמות כא ז) לא תצא כצאת העבדים ודא הוא דאמר (ישעיה נב יב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' יהוה ודאי איהו יוקים לון מעפרא ואיהו נהיר על אנפוי דישראל וביה אשתמודעין כל עלמין דאינון זרע ברך ה' (ישעיה סא ט).

תרגום: אבל בגאולה האחרונה, לא יוצאת הבת בעבד הזה כמו שפחה אלא בקדוש ברוך הוא, משום שתורה שהיא חרות היא עמה בגלות האחרונה, שהיא חרות שלה, מה שלא היה כך בגאולה הראשונה, שלא היה לה ולבניה תורה שהיא חרות, שתורה היא ודאי חרות במלכות שלה, בכבוד שלה, זהו שכתוב "יקרה היא מפנינים", ולכן "לא תצא כצאת העבדים". וזה שאמר "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו", כי הלך לפניכם יהוה", יהוה ודאי הוא יקים אותם מהעפר, והוא מאיר על פני ישראל, ובו נודעים כל העולמות שהם "זרע ברך ה'".

¹⁰³⁵ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

¹⁰³⁶ ע"י זהר (ח"א יח ע"א): (ועד הכא בדרגא [דא] אתיחד עלמא דאתגלייא בעלמא דאתכסייא עלמא דאתגלייא [אתיחד אוף הכי לתתא ועלמא דאתגלייא] איהו עלמא דתתא"ה (ישעיה ו א) ואראה את אדניי (שמות כד י) ויראו את אלהי ישראל (במדבר יד י) וכבוד יהוה נראה (שם יז ז) וירא כבוד יהוה (יחזקאל א כח) כמראה הקשת וגו' כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה ודא איהו רזא ותראה היבשה (שם) [כמראה הקשת זה חי עלמין וזהו] (בראשית ט יג) את קשתי נתתי בענן [דא מלכות] נתתי מן יומא דאתברי עלמא.

תרגום: עד כאן בדרגה זו מתייחד העולם הנגלה בעולם הנסתר. העולם הנגלה מתייחד גם כן למטה, ועולם הנגלה הוא עולם התחתון, "ואראה את ה'", "ויראו את אלהי ישראל", "וכבוד ה' נראה", "וירא כבוד ה'", "כמראה הקשת וגו' כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'". וזהו סוד "ותראה

כאורה¹⁰³⁷ (תהלים קל"ט יב) כי הכל במדת רחמים מיוחדת. עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה וה' הולך לפנייהם היה ה' שוכן בתוך עמוד ענן והולך לפנייהם ביום ובית דינו שוכן בתוך עמוד האש והולך לפנייהם בלילה וזהו שאמרו הוא ובית דינו ובאורו הרחמים והשכינה וזהו (ישעיה סג) זרוע תפארתו¹⁰³⁸ וזהו חומה לישראל חמה למצריים¹⁰³⁹ וזהו שדרשו בפסוק (שמות טו) ימינך היתה ידו אחת מצילתן וידו אחת משקעתן וזהו (שם יב) בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל כי היד הגדולה היא המכה בהם וכח הרחמים שבה הוא מציל וכל זה כמעט (במדבר יד) כי עין בעין נראה אתה ה' ועננך וגו'. עיי"ש: וע"ד הקבלה ללכת יומם ולילה טעם הליכתם ביום ובלילה כדי שיהיו נכונים ומזומנים אחר שתי המדות האלה הנקראות יומם ולילה¹⁰⁴⁰ ולא אמר הכתוב ללכת ביום ובלילה להורות כי יומם ולילה הולכים עמהם וכיון שכן הוצרכו ישראל ג"כ ללכת אחריהם ביום ובלילה והוצרכו ללכת אחר עמוד הענן ביום ואחר עמוד אש בלילה וזה טעם לנחותם הדרך וזה טעם להאיר להם כי הוא באור זה ביום וזה בלילה ולא הוצרך לכתוב ללכת יומם ולילה אלא שהוא באור למדות והנה הליכתם של ישראל ביום ובלילה אחר יומם ולילה הוא כענין שכתוב (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך¹⁰⁴¹ ועל זה נשתבחו ישראל בדבר הנביא

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

היבשה". "כמראה הקשת" זה חי העולמים, וזהו "את קשתי נתתי בענן", זו מלכות, נתתי מיום שנברא העולם.

¹⁰³⁷ עי' תיקו"ז (פג ע"א): נתיב רביעאה ויבדל אלה"ם בין האור ובין החשך דכר ונוקבא אינון חושך לילה הה"ד (בראשית א ה) ולחשך קרא לילה ואית חשך מסטרא דדכיו ולילה מסטרא דדכיו הה"ד (תהלים קל"ט יב) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה וחושך איהי נוקבא דמקבל מנהורא דאיהו אור דכר כגוונא דסיהרא דמקבלת מן שמשא ותרוייהו אינון אספקלריאה דנהרא ואספקלריאה דלא נהרא ואית חשך דסטרא אחרא דאית בה הבדלה ולא חבורא והוא אור איהו כמוחא באגוזא

תרגום: הנתיב הרביעי "ויבדל אלה"ם בין האור ובין החשך", זכר ונקבה הם. חשך לילה, זהו שכתוב "ולחשך קרא לילה", ויש חשך מצד הטהרה, ולילה מצד הטהרה, זהו שכתוב "גם חשך לא יחשיך ממך", "ולילה כיום יאיר" "כחשכה כאורה". והחשך היא נקבה שמקבלת מהאור שהוא אור זכר כמו שהלבנה שמקבלת מן השמש. ושניהם הם האספקלריה המאירה והאספקלריה שאינה מאירה. ויש חשך של הצד האחר, שיש בו הבדלה ולא חבור, ואותו האור הוא כמח באגוז.

¹⁰³⁸ עי' לעיל פרשת וארא הערה 958.

¹⁰³⁹ עי' תז"ח (כו ע"ב): ועוד אוריתא אתקריאת חומא כגון והמים להם חומה מימינם ואיהי חמה לאמין דעלמא דלא קבילו לה כגון מצרים דאתעביד לון חמה וטבעו בו ומתו והיינו כי ישרים דרכי ה' וגו' מסטרא דימינא אתקריאת שכינתא חומה מסטרא דחסד דתמן חכמה ומסטרא דגבורה ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב

תרגום: ועוד תורה נקראת חומה כמו והמים להם חמה מימינם והיא חמה לאמות העולם שלא קבלו אותה כמו מצרים שנעשתה להם חמה וטבעו בה ומתו והיינו כי ישרים דרכי ה' וגו' מצד הימין נקראת השכינה חומה מצד החסד ששם חכמה ומצד הגבורה ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב.

¹⁰⁴⁰ עי' זר"ב דף ע"ב: וכלהו רתיכא עלאה קדישא למהך ישראל בשלימותא דכלא בגין דיחזון אבהן פורקנא (ס"א דבנייהו) דלהון דכתיב (בראשית מו ד) ואנכי אעלך גם עלה עם המרכבה וכתיב ויהו"ה הולך וגו' ללכת יומם ולילה וכי אמאי הווי אזלי יומם ולילה יהכון ביממא ולא יהכון בליליא כבני אנשא דערקין דכיון דקודשא בריך הוא נטיר לון אמאי אזלין ביממא ובליליא אלא לאשתכחא בהו שלימותא דכלא דלית שלימו אלא יומם ולילה.

אמר רבי אבא הכי אוקימנא ויהו"ה הולך לפנייהם יומם בעמוד ענן דא אברהם ולילה בעמוד אש דא יצחק ואי הכי יעקב אן הוא אלא במלה קדמאה אתמר ותמן שארי כמה דכתיב ויהו"ה תרגום: וכולם מרכבה עליונה קדושה ללכת ישראל בשלמות הכל כדי שהאבות יראו את גאולה (של בניהם) שלהם שכתוב ואנכי אעלך גם עלה עם המרכבה וכתוב וה' הלך וגו' ללכת יומם ולילה וכי למה היו הולכים יומם ולילה ילכו ביום ולא ילכו בלילה כאנשים שבורחים כיון שהקדוש ברוך הוא שומר אותם למה הלכו ביום ובלילה אלא כדי להימצא בהם שלמות הכל שאין שלימות אלא יום ולילה.

אמר רבי אבא כך בארנו וה' הלך לפנייהם יומם בעמוד ענן זה אברהם ולילה בעמוד אש זה יצחק ואם כך איפה יעקב אלא שנאמר בדבור הראשון ושם התחיל כמו שכתוב וה'.¹⁰⁴¹ עי' זר"ח מה ע"ב: פתח ואמר ירא את ה' בני ומלך ירא את ה' לחברא יראה בקב"ה בני ומלך לאמשכא נהירו מאימא עילאה דאיקרי מלך להאי ברא בוכרא למיעל מתתא לעילא דבר אחר בני ומלך תמשך נהירו מברא לברתא דאיקריא מלך

ע"ה שאמר (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר¹⁰⁴² אחר שתי מדות אלו שאהבום שהם כלולות זו בזו וזהו לשון כלולותיך הכלולות שלך כלומר שתי מדות שלך אשר בהם הוצאתיך ממצרים הכלולות זו בזו והענין הגדול הזה שהיה לישראל בו כבוד¹⁰⁴³ ותפארת בלכתם ביום ובלילה על הכונה העליונה הזאת העצומה והנפלאה עוד היה סבה לפרעה ולכל מצרים מבעל הסבות יתברך שיחשבו המצריים על ישראל שהם בורחים כיון שהם הולכים ביום ובלילה ואז תחזק לבם וירדפו אחריהם על הים כדי שיטבעו שם וברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות לאבד מורדיו ולהציל יראיו.

(יד י-יא): ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה': ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים:

ע"ה רמב"ן: ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם אבל הנכון שנפרש כי היו כתות והכתוב יספר כל מה שעשו כלם אמר כי הכת האחת צועקת אל ה' והאחת מכחשת בנביאו ואינה מודה בישועה הנעשית להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם ועל זאת כתוב וימרו על ים בים סוף (תהלים קו ז) ולכך יחזיר הכתוב בני ישראל פעם אחרת ויצעקו בני ישראל אל ה' כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו ולכך אמר אח"כ (להלן פסוק לא) ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו לא אמר ויראו ישראל את ה' ויאמינו אבל אמר העם כי בני ישראל שם ליחידים והעם שם להמון וכן וילוונו העם (להלן פסוק כד) וכך הזכירו רבותינו (במדבר"ר פ"כ סי' כג) ויחל העם לזנות (במדבר כה א) בכל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא¹⁰⁴⁴.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

תרגום: פתח ואמר (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך ירא את ה' לחבר היראה בקדוש ברוך הוא בני ומלך להמשיך האור מהאם העליונה שנקראת מלך לבן הבכור הזה להכנס ממטה למעלה דבר אחר בני ומלך תמשיך האור מהבן לבת שנקראת מלך.

¹⁰⁴² ע"ה זהר (ח"ג דף קג ע"ב): רבי אלעזר פתח (ואמר) כה אמר יי' זכרתי לך חסד נעורייך וגו' האי קרא על כ"י אתמר בשעתא דהות אזלא במדברא עמהון דישראל זכרתי לך חסד דא עננא דאהרן דנטלא בחמש אחרנין דאתקשרו עלך ונהירו עלך אהבת כלולותיך דאשתכללו לך (ס"א וכלהו אשתכללו בך) ואעטרו לך ואתקיננו לך ככלה דתעדי תכשיטהא וכ"כ למה בגין לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה

תרגום: רבי אלעזר פתח (ואמר) כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך וגו', הפסוק הזה נאמר על כנסת ישראל בשעה שהיתה הולכת במדבר עם ישראל, זכרתי לך חסד זהו עננו של אהרן שנוסע עם חמשה אחרים שנקשרו עליך, ומאירים עליך. אהבת כלולותיך שנתקנו לך (וכלם נתקנו בך) ועטרו אותך, והתקיננו אותך כמו כלה שמתקשטת את תכשיטיה. וכל כך למה, בשביל לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

וע"ה זהר (ח"ג דף רנז ע"א): איהי פקודא תליתאה דאתקרי אהבת חסד ה"ד אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד אהבה כלילא מאבהן דאתקרי בהון בכל מכל כל רזא דמלה זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך ואיהי

תרגום: המצוה השלישית היא שנקראת אהבת חסד, זהו שכתוב "אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד", אהבה כלולה מהאבות שנקרא בהם "בכל מכל כל", וסוד הדבר "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך".

ע"ה תיקוני זהר (דף קנא ע"ב) אתמר ביה תתן אמת ליעקב איהו זרע ושכינתא עזר ה"ד (בראשית ב') אעשה לו עזר כנגדו כל אלין נקודין אתחייבו בשמא (נ"א אתחייב שמא) קדישא מסטרא דתשע ספירן ומלכות כלילא דכלהו אהבת כלולותיך הא הכא אנפין דלעילא נקודין בנקודין.

תרגום: נאמר בו תתן אמת ליעקב הוא זרע ושכינה עזר ה"ד (בראשית ב') אעשה לו עזר כנגדו כל אלה נקודות נתחייבו בשמו הקדוש בצד של ט' ספירות ומלכות כלולה מכולם, אהבת כלולותיך כאן פנים עגולים שלמעלה נקודות בנקודות.

¹⁰⁴³ ע"ה לעיל פרשת וישלח הערה 686.

¹⁰⁴⁴ ע"ה זהר (ח"ב מה ע"ב): אלא בגין ההוא ערב רב דאתדבקו בהו ואתערבו בהדיהו קרי לון את

(יד טו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תַּצַּעֲק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ:
 עי' ר' בחיי: ע"ד הקבלה מלת אלי כמלת לי הנזכרת בתרומה, וכמו שדרשו עליו בספר
 הבהיר (שמות כה) ויקחו לי תרומה ויקחו לי תרומה ליו"ד תרומה¹⁰⁴⁵. והמלה תרמוז שאין התפלה
 והצעקה כי אם לשם המיוחד, ולכן אמר דבר אל בני ישראל ויסעו ממטה למעלה, ואז יקרע
 הים. אבל התהנה היא למדת הדין¹⁰⁴⁶, והבן זה. והנה משה עשה כן הודיע לישראל בנס
 הגדול הזה ובטחו בו ונסעו מיד.

(יד כא): וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת
 הַיָּם לַחֲרֵבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם:
 עי' ר' בחיי: וצריך אתה לדעת כי שלשה פסוקים אלו יש בכל אחד מהם ע"ב אותיות
 שהם בין כלן יר"ו¹⁰⁴⁷ אותיות ומשלשתם יוצא שם בן ע"ב תיבות כל שם ושם אותיותיו

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

העם סתם כמה דאת אמר (שם לב לה) ויגוף יהו"ה את העם על אשר עשו את העגל (שם א) ויקהל
 העם על אהרן וירא העם כי בשש משה וכן כלהו
 תרגום: אלא משום ערב רב שנדבקו בהם והתערבו עמהם קרא להם את העם סתם כמו שנאמר
 ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל ויקהל העם על אהרן וירא העם כי בשש משה וכן כלם.
¹⁰⁴⁵ קג. ד"א ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והוא עשירי ומנלן דעשירי קדש דכתיב
 (ויקרא כ"ז לב) העשירי יהיה קדש לה' ומאי ניהו קדש דכתיב (יחזקאל מ"ד ל) וראשית כל בכורי כל
 וכל תרומת כל וגו' וכתוב (תהלים קי"א ז) ראשית חכמה יראת ה' אל תקרי יראת ה' אלא ויראת ה'.
¹⁰⁴⁶ עי' לעיל פרשת לך לך הערה 419.

¹⁰⁴⁷ עי' תיקו"ז (עה ע"א): וביה אתקריאו תלת אבהן שביעיות כמה דאת אמר ויכל אלה"ם ביום
 השביעי וישבות ביום השביעי (בראשית ב ג) ויברך אלה"ם את יום השביעי ויברך אותו מסטרא
 דברכה ויקדש אותו מסטרא דקדושה וישבות בו מסטרא דיחוד ודא איהו ויכלו דאתכלילו ביה תלת
 אבהן דאינון ברזא דשמא דע"ב כגוונא דא חסד אתקרי גדול בגין דאיהו כללא דע"ב תיבין גבור"ה
 כללא דר"ו אתוון דאית בשמא דע"ב עמודא דאמצעייתא דאיהו ו' כליל כללא ודא איהו רזא ויעבר ה'
 על פניו (שמות לד ו) ע"ב ר"ו יהו"ה על פניו מאי פניו אנפוי דא וא"ו י"ג מכילן דרחמי דאתמר בהון
 (ישעיה נד ז) וברחמים גדולים אקבצן גדולים ודאי מסטרא דחסד דאיהו הא"ל הגדול
 תרגום: ובו נקראו שלשת האבות שביעיות, כמו שנאמר "ויכל אלה"ם ביום השביעי" וישבות
 ביום השביעי" ויברך אלה"ם את יום השביעי" ויברך אותי", מצד של ברכה, ויקדש אותו מצד של
 קדושה, וישבות בו מצד של היחוד. וזהו "ויכל", שנכללו בו שלשת האבות, שהם בסוד השם של
 ע"ב, כדוגמא זה, חסד נקרא גדול, משום שהוא הכלל של ע"ב תיבות. גבור"ה הכלל של ר"ו אותיות,
 שיש בשם של ע"ב. העמוד האמצעי שהוא ו', כולל הכל. וזהו סוד "ויעבר יהו"ה על פניו", ע"ב ר"ו
 יהו"ה על פניו, מה זה פניו, פניו זה וא"ו, י"ג מדות הרחמים, שנאמר בהם "וברחמים גדולים אקבצן",
 גדולים ודאי מצד של החסד, שהוא הא"ל הגדול.

משולשות ושם בן ע"ב¹⁰⁴⁸ זה נחקר¹⁰⁴⁹ מן הספירה הרביעית שהיא הסד ויסע כנגד החסד ויבא כנגד הגבורה ויט כנגד התפארת.

ויש לך להשכיל כי האותיות הראשונות מן הפסוק הראשון גם האחרונות מן הפסוק השלישי שהן יוצאות כסדרן ולצד ימין אבל האמצעיות שהן יוצאות מן הפסוק השני שהן למדת הגבורה הן הולכות למפרע ולצד שמאל כי הוא מתחיל מן ה' אחרונה של הלילה והנה שלשתם נאחזים זה בזה ונעשה מהם שם אחד של שבעים ושתים וכל אותיותיו נקשרות ומשולבות בשלשת אבות המרכבה העליונה.

ודע כי זה הים שעברו בו ישראל ים סוף היה ואע"פ שלא הזכיר זה בפירוש לא בצווי השם ולא במעשה כי אם סתם והנה בשירה שאמרו אותה מדי עברם הזכיר טבעו בים סוף כן אחרי עברם הזכיר ויסע משה את ישראל מים סוף והוא ים האחרון על כן נקרא ים סוף וכך הזכיר דוד (תהלים קו) ויגער בים סוף ויחרב אמנם יש מדה הנקראת ים שעל ידה עברו ישראל את הים וזהו וימרו על ים בים סוף נקראת ג"כ ים סוף כי הוא סוף המעלות.

יִד כַּה וַיִּסַּר אֶת אֶפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ וַיְנַהֲגוּ בְּכַבֵּדַת וַיֹּאמְרוּ מִצָּרִים אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הִ' נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם:

ע"ר' בחיי: וע"ד השכל אופן שם לגלגל שנאמר (יחזקאל יג) ואופנים להם ענינו גלגלים (שם א) והנה אופן אחד בארץ תרגום יונתן גלגלא ויאמר הכתוב כי הגלגל שממנו כח מרכבותיו הסירו מגבורתו וכחו וכיון שהסיר אופן מרכבותיו למעלה וינהגו בכבודות למטה וכן דרשו רז"ל אין אומה נופלת עד שתפול שרה תחלה והגלגל הזה הוא גלגל מאדים שבו היו המצריים ראויים לנצח ולהתגבר לולא ה' שהיה לנו ונלחם לישראל וכח הגלגל הוא

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰⁴⁸ ע"י זהר (ח"א קח ע"ב): ח' שמים דאינון ע' רזא יה"ה דא איהו ברזא דשבעין ותריין שמהן [ואלין אינון] דנפקי מן ויסע ויבא ויט וה"ו יל"י ס"ט על"ם מה"ש לל"ה אכ"א כה"ת הז"י אל"ד לא"ו הה"ע חלק ראשון יז"ל מב"ה הר"י הק"ם לא"ו כל"י לר"ו פה"ל נל"ך יי"י מל"ה חה"ו חלק שני נת"ה הא"א יר"ת שא"ה רי"י אר"ם לכ"ב וש"ר יה"ו לה"ח כו"ק מנ"ד חלק שלישי אנ"י חע"ם רה"ע יי"ז הה"ה מ"ך ור"ל יל"ה סא"ל ער"י עש"ל מ"ה חלק רביעי וה"ו דנ"י הח"ש עמ"ם ננ"א נ"ת מב"ה פו"י נמ"מ יי"ל הר"ח מצ"ר חלק חמישי ומ"ב יה"ה ענ"ו מח"י דמ"ב מנ"ק אי"ע חב"ו רא"ה יב"מ הי"י מר"ם חלק ששי בשכמל"ו תרגום: שמים שהם שבעים סוד יה"ה, זהו בסוד שבעים ושנים שמות, ואלו הם שיוצאים מן ויסע ויבא ויט.

וה"ו יל"י ס"ט על"ם מה"ש לל"ה אכ"א כה"ת הז"י אל"ד לא"ו הה"ע. חלק ראשון יז"ל מב"ה הר"י הק"ם לא"ו כל"י לר"ו פה"ל נל"ך יי"י מל"ה חה"ו. חלק שני נת"ה הא"א יר"ת שא"ה רי"י אר"ם לכ"ב וש"ר יה"ו לה"ח כו"ק מנ"ד. חלק שלישי אנ"י חע"ם רה"ע יי"ז הה"ה מ"ך ור"ל יל"ה סא"ל ער"י עש"ל מ"ה. חלק רביעי וה"ו דנ"י הח"ש עמ"ם ננ"א נ"ת מב"ה פו"י נמ"מ יי"ל הר"ח מצ"ר. חלק חמישי ומ"ב יה"ה ענ"ו מח"י דמ"ב מנ"ק אי"ע חב"ו רא"ה יב"מ הי"י מר"ם. חלק ששי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וע"י זר"ח סח ע"ד: כיון דקיימו אתוון על תיקונייהו ואתקיים עלמא כדין אתתקנו אתוון בע"ב שמהן דאיקרין יין שבעין שמהן דאתקרי קב"ה בהו ואלין אינון יי"ן תרגום: כיון שעמדו האותיות על תקונן והתקים העולם אז התתקנו האותיות בשבעים ושנים שמות שנקראו יין שבעים השמות שבהם נקרא הקדוש ברוך הוא ואלו הם יי"ן.
¹⁰⁴⁹ ע"י לעיל פרשת וישב הערה 714.

סמא"ל¹⁰⁵⁰ ומלת אפ"ן הוא חסר וא"ו כחשבוננו¹⁰⁵¹ והרי לך שם הכח והגלגל רמוזים בכתוב ולא שהיה המזל שר של מצרים כי שר מצרים היה עזא¹⁰⁵² והזכירו בשם מצרים למעלה

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰⁵⁰ עי' זהר (ח"ג קצב ע"ב): קרא לסמאל ואתא קמיה ואמר ליה תבעי אורייתא דילי אמר מה כתיב בה אמר ליה לא תרצח דליג קב"ה לאתר דאצטריך אמר ח"ו אורייתא דא דילך היא ודילך היא לא בעינא אורייתא דא אתיב ואתחנן קמיה אמר מאריה דעלמא אי את יהבה לי כל שלטנו דילי אתעבר דהא שלטנו דילי על קטולא איהו וקרבין לא יהון ושלטנו דילי על ככבא דמאדים א"ה כלא אתבטל מעלמא מאריה דעלמא טול אורייתך ולא יהא חולקא ואחסנא ליה בה.

תרגום: קרא לסמאל"ל ובא לפניו, ואמר לו רוצה תורתך, אמר מה כתוב בה, אמר לו "לא תרצח", דלג הקדוש ברוך הוא למקום שצריך, אמר חס ושלום, תורה זו שלך היא ושלך תהיה, לא רוצה תורה זו, שב והתחנן לפניו. אמר רבונו של עולם, אם אתה נותן לי אותה, כל שלטוני עובר, שהרי שלטוני על הרג הוא, וקרבות לא יהיו, ושלטוני על כוכב מאדים, אם כך הכל יתבטל מן העולם. רבונו של עולם קח תורתך, ולא יהיה לי חלק ונחלה בה.

¹⁰⁵¹ עי' זהר (ח"ב דף מט ע"א): ובההוא זמנא שלטנותא דמצרים שליט על כל שאר עמין כיון דאתבר חילא דמצרים אתבר חילא דשאר עמין מנלן דכתיב אז נבהלו אלופי אדום וגו' וכתיב שמעו עמים ירגזון וגו' בגין דכלהו הוון אחידן בפולחנא דמצרים ואחידן במצרים לסיועא דלהון ובההוא זמנא כלהו בעאן לסיועא דמצרים לאתתקפא ועל דא כיון דשמעו גבורן דעבד קודשא בריך הוא במצרים רפו ידיהון ולא יכילו למיקם ואזדעזעו כלהו ואתברו (משלשוליהון) משולטנתהון.

ודאי כד אתבר חילא דלהון לעילא אתבר חילא דכל אינון דאחידן ביה כיון דאתבר חילא דכלהו לעילא כל הני דלתתא אתברו בגין (ההוא) האי חילא דאתבר בקדמיתא ובגין כך ויסר את אפן מרכבותיו כתיב וינהגהו בכבודות דהא כד דא אתבר לא הוון אזלין תא חזי דהכי הוא דלא כתיב ויסר את אופני מרכבותיו או אופן מרכבתו אלא ויסר את אופן מרכבותיו בגין האי חילא דכלהו הוון מתדבקן ביה (הכי אקרי).

תרגום: ובאותו זמן השלטון של מצרים שלט על כל שאר העמים כיון שנשבר כח מצרים נשבר כח שאר העמים מנין לנו שכתוב אז נבהלו אלופי אדום וגו' וכתוב שמעו עמים ירגזון וגו' משום שכולם היו אחוזים בעבודת מצרים ואחוזים במצרים לסיוע שלהם ובאותו זמן כולם בקשו את הסיוע של מצרים להתחזק ועל זה כיון ששמעו את הגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא במצרים רפו ידיהם ולא יכלו לעמוד וכולם הזדעזעו ונשברו (משלשלתם) משלטונם.

ודאי שכשנשבר כחם למעלה שנשבר כח של כל אותם שאחוזים בו כיון שנשבר הכח של כולם למעלה כל אלה שלמטה נשברו משום (אותו) הכח הזה שנשבר בתחלה ומשום כך ויסר את אופן מרכבותיו כתוב וינהגו בכבודות שהרי כשזה נשבר לא היו הולכים. בא וראה שכך הוא שלא כתוב ויסר את אופני מרכבותיו או אופן מרכבתו אלא ויסר את אופן מרכבותיו משום שכך זה שכלם היו נדבקים בו (נקרא כך).

¹⁰⁵² עי' זהר (ח"א יט ע"ב): אדם מאה ותלתין שנין שמש ברוחין נוקבין עד דאתת נעמה ומגו שפירו דילה טעו בני האלהים בתרה עז"א ועז"אל ואולידת מנייהו ומינה אתפשטו רוחין [בישין] ושדין בעלמא דאיהי אזלת ומשוטטת בליליא [נ"א בלילית] ואזלת בעלמא וחייכת [נ"א וחייכן] בבני נשא ועבדי לון דאושדון קרי ובכל אתר דאשכחן בני נשא ניימין יחידאין בביתא שרן עלייהו ואחידן לון ומתדבקן בהו ונטלי מנייהו תאובתא ואוליד מנייהו ותו פגעין ביה במרעין ולא ידע וכל דא בגריעו דסיהרא מארת כד אתתקנת סיהרא אתהפכן אתון (תהלים יח לא) אמרת יה"ה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו מגן הוא על כל אינון רוחין בישין וקסטירין דמשוטטי בעלמא בגריעו דילה לכל אינון דאחידן ביה בהימנותיה [דקב"ה].

תרגום: אדם שימש מאה ושלושים שנים עם רוחות נקבות, עד שבאתה נעמה, ומתוך יופיה טעו אחריה בני האלהים עז"א ועז"אל, והולידה מהם. וממנה התפשטו רוחות רעות ושדים בעולם, שהיא הולכת ומשוטטת בלילה (עם לילית) והולכת בעולם וצוחקת (וצוחקות) בבני אדם, וגורמת להם שישפכו קרי. ובכל מקום שנמצאים בני אדם ישנים יחידים בבית, הם שורות עליהם ואוחזות ונדבקות בהם, ולוקחות מהם תאוה ומולידה מהם. ועוד פוגעות בו במחלות, והוא לא יודע, וכל זה בפגימת הלבנה. "מארת", כשנתקנת הלבנה, מתהפכות האותיות "אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו". "מגן הוא" על כל אותם רוחות רעות ומזיקים שמשוטטים בעולם בפגימתה, לכל אותם שאחוזים בו באמונת הקדוש ברוך הוא.

ועיי"ש (קכו ע"א): אמר ליה כל הני עובדין וכל מה דידע בלעם מאן אתר אוליף ליה א"ל מאבוי אבל באינון הררי קדם דאיהו ארץ קדם אוליף כל חרשין וכל זיני קוסמין בגין דבאינון טורי אינון מלאכי עז"א ועז"אל דאפיל לון קב"ה מן שמיא ואינון קטירין בשלשלאי דפרזלא ואודיעין חרשין לבני נשא ומתמן הוה ידע בלעם כמה דאת אמר (שם כג ז) מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם.

תרגום: אמר לו, כל המעשים הללו וכל מה שידע בלעם, מאיזה מקום למד אותם. אמר לו, מאבוי. אבל באותם הררי קדם, שהיא ארץ קדם, למד כל הכשפים וכל מיני קסמים, משום שבאותם ההרים הם המלאכים עז"א ועז"אל שהקב"ה הפיל אותם מן השמים, והם קשורים בשלשלאות של ברזל,

והנה מצרים נוסע אחריהם כי הכח הדבק באומה יקרא על שם האומה כלשון (בראשית יב ו) והכנעני אז בארץ וכמו שבארתי שם.

(יד לא) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעַם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמִשְׁפַּח עֲבָדָיו:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת יאמר שנגלית להם היד הגדולה¹⁰⁵³ והיא מדת הדין שעשה ה' במצרים כי היתה שם במצרים מכה בהם וזה כמו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה¹⁰⁵⁴ (דברים ד לו) והוא הימין אשר תרעץ אויב¹⁰⁵⁵ והיא זרוע ה' שאמר הכתוב עורי עורי לבשי עז זרוע ה'¹⁰⁵⁶ (ישעיה נא ט) הלא את היא המחרבת ים (שם י) ולא יתעלם ממך מה שאמר לבשי עז ממה שכתבנו בפסוק מידי אביר יעקב (בראשית מט כד).

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ומודיעים כשפים לבני אדם. ומשם היה יודע בלעם, כמו שנאמר "מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם".

¹⁰⁵³ ע"י לעיל פרשת וארא הערה 963.

¹⁰⁵⁴ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 470.

¹⁰⁵⁵ ע"י זהר (ח"ב נז ע"ב): ימינך יהוה נאדרי בכח מאי נאדרי נאדר מבעי ליה אלא בשעתא דשמאלא אתיא לאזדווגא בימינא כדן כתיב נאדרי (ס"א בכח תרי ולעולם וכו') תרעץ ולעולם הכי הוא בגין דשמאלא אשתכח בימינא ואתכליל ביה.

אמר רבי שמעון כמה דאוקימנא הכי הוא דבר נש אשתכח דאתפלג מאי טעמא בגין לקבלא עמיה בת זוגיה דיתעבידו חד גופא ממש כן ימינך אשתכח דאתפלג מאי טעמא בגין לקבלא עמיה שמאלא והכי הוא כלא חד בחד ועל דא בחד מחי ומסי אדא הוא דכתיב ימינך יהוה תרעץ אויב תרגום: ימינך ה' נאדרי בכח מה זה נאדרי היה צריך להיות נאדר אלא בשעה ששמאל בא להזדווג בימין אז כתוב נאדרי (בכח שנים ולעולם וכו') תרעץ ולעולם זה כן משום ששמאל נמצא בימין ונכלל בו.

אמר רבי שמעון כמו שבארנו כך זה שאדם נמצא שנחלק למה כדי לקבל עמו בת זוגו שיעשו גוף אחד ממש ימינך נמצא שנחלק למה כדי לקבל עמו שמאל וכך זה הכל אחד באחד ועל זה באחד מכה ומרפא זהו שכתוב ימינך ה' תרעץ אויב.

וע"י ספר הבהיר אותיות נב-נג: ד"א ואשר אין לו כסף לכו אליו כי יש אצלו כסף דכתיב (חגי ב' ח) לי הכסף ולי הזהב, מאי לי הכסף ולי הזהב, משל למה"ד למלך שיש לו שני אוצרות אחד של כסף ואחד של זהב, שם של כסף בימינו ושל זהב בשמאלו, אמר זה יהיה מזומן וקל להוציא, ועושה דבריו בנחת והוא יהיה דבוק עם העניים ומנהיגם בנחת הה"ד (שמות ט"ו ו) ימינך ה' נאדרי בכח, ואם שמח בחלקו טוב, ואם לאו ימינך ה' תרעץ אויב, מאי ימינך ה' תרעץ אויב, א"ל זה הזהב דכתיב לי הכסף ולי הזהב. ולמה נקרא שמו זהב, שבו כלולות שלש מדות, זכר, והוא ז"ן, הנשמה, והיא הה"א, וחמשה שמות לנשמה רוח חיה יחידה נפש נשמה, מאי עבדתיה בה"א. והוא כסא לזי"ן דכתיב (קהלת ה' ז) כי גבוה מעל גבוה שומר, ובי"ת היא קיומם כדאמר בראשית ברא:

¹⁰⁵⁶ ע"י תיקר"ז (כט ע"א): רביעאה במזמור ודא הוא דרועא ימינא הה"ד מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו (תהלים צח א) ועלה אתמר הושיעה ימינך ואיהו בגלותא עם שכינתא ואיהו תמיך לה ורזא דמלה זרוע ה' על מי נגלתה (ישעיה נג א) וביה אומאה דפורקנא הה"ד נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה סב ח) ועוד חי ה' שכבי עד הבקר (רות ג יג)

ואמאי אתקרי זרוע ה' בגין דכף היד ביה י' (ס"א י"ד) חמש אצבעאן ה' קנה דימינא דאיהו דרועא ו' כתף ביה ה' ודא עמודא דאמצעייתא דאתקשר בימינא לאקמא ביה שכינתא בגלותא ומשה דאיהו דיוקנא דעמודא דאמצעייתא אתמר ביה מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה סג יב) ואיהו בוקע מיא דאורייתא לגבי זרע אברהם דאיהו ימינא למהוי ליה שם עולם [כח ע"ב] ואתקשר בה' דאברהם דאיהו חמשה חומשי תורה ובה אשתלים משה ומיד דאשתלים אתגליא עליה ימינא ודא הוא זרוע ה' על מי נגלתה

תרגום: רביעי במזמור, וזהו הוא זרוע ימין, זהו שכתוב "מזמור שירו ליהוה" שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו, ועליה נאמר "הושיעה ימינך", והוא בגלות עם השכינה, והוא תומך אותה. וסוד הדבר, "זרוע יהוה על מי נגלתה", ובו שבועת הגאולה, זהו שכתוב "נשבע יהוה בימינו ובזרוע עזו", ועוד "חי יהוה שכבי עד הבקר".

ולמה נקראת זרוע יהוה, משום שבכף היד בו י' (י"ד), חמש אצבעות, ה' הקנה של הימין שהוא הזרוע, ו' הכתף בו ה', וזה העמוד האמצעי שנקשר בימין להקים בו שכינה בגלות. ומשה שהוא הדמות של העמוד האמצעי, נאמר בו "מוליך לימין משה זרוע תפארתו", והוא בוקע את מי התורה לזרע אברהם שהוא ימין, להיות לו שם עולם, ונקשר בה' של אברהם, שהוא חמשה חומשי תורה, ובה השתלם משה, ומיד כשהשתלם נגלתה עליו הימין, וזהו "זרוע יהוה על מי נגלתה".

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה את היר הגדולה היא ה"א אחרונה שבשם והיא מדת הדין רפה¹⁰⁵⁷ של מטה הנקראת מלכות שעל ידו נקרע הים ולכך אנו אומרים בתפלה מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו הודו והמליכו, רמז ל"זה אלי ואנוהו¹⁰⁵⁸" וכבר ידעת כי בעברם בים אמרו שירה ומעם הגדולה לפי שהיא שואבת מן החסד כי לכך נזכרה בשירה בלשון ימינך. גדול.

ע"י"ש: ובאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של הקב"ה שהוא מקור הברכה¹⁰⁵⁹ והעונה אמן הוא מקיים השטר¹⁰⁶⁰ והוא העקר שאין קיום העדות בעד ראשון אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו והעונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך כי עמו העדות קיים וכבר האריכו רז"ל לדבר במשפט הזכרת אותיות התיבה הזאת ואיך יתחייב להגות בהם אדם והוא שאמרו אין עונין לא אמן קטופה ולא אמן חטופה ולא אמן יתומה אלא אמן ארוכה¹⁰⁶¹ בן עזאי אומר העונה אמן חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתומה יהיו בניו יתומים ארוכה מאריכים לו ימיו ושנותיו וענין חטופה שהוא חוטף האל"ף בשב"א פת"ה והנה זה הפך האמונה ממה שכתוב באמנון (שמואל ב' יג) האמינון אחיך היה עמך ופירש"י ז"ל דשקרי"ר בלע"ז והא למדת שהעונה אמן חטופה הנה הוא מהפך הקערה על פיה¹⁰⁶² ומוריד לארץ יסודות חומות האמונה הנה בארתי ענין אמן לפי שהוא נגזר מלשון אמונה מלבד שיש במלת אמן סוד שהוא כולל השם המיוחד¹⁰⁶³ והכנוי¹⁰⁶⁴ והתפארת והכבוד¹⁰⁶⁵.

ויש בו עוד סוד מקובל כי מלת אמן הוא חבור עשר ספירות מן האל"ף שהוא הכתר¹⁰⁶⁶

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰⁵⁷ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 106 ופרשת נח הערה 380 וע"י שער רפ"ח פרק ה.

¹⁰⁵⁸ ע"י הערה פרשת ויצא 618.

¹⁰⁵⁹ ע"י לקמן פרשת בשלח הערות 1157 ו1075, וע"י עוד בראשית מח יג.

¹⁰⁶⁰ ע"י ספר הפליאה (עמוד תג): ושטר בלא עדים מה מועיל אין השטר מתקיימת אלא בחותמיו.

וע"י לעיל פרשת בראשית הערה 94 בענין חתימה.

¹⁰⁶¹ ע"י ספר הקנה (עמוד קיב): דע לך שבברייתא אמרו העונה אמן לא יענה אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן קצרה ולא אמן ארוכה אלא אמן בינוני וגם לא אמן יתומה, גם ארז"ל העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך, ובאמת בני כי בברייתא ההיא כולם מסכימין בה שאמן קטופה לא כוון באמן עליון, וחטופה לא הוריד באמן אחרון כי חכמה עילאה וחכמה תתאה נקרא אמן מלשון אומן ע"כ העונה צריך שלא לחטוף אותו ולהניחו במקומו רק צריך להורידו למטה, ולא אמן קטופה המורה חלוק במאמרות ה' ומחלקם לחצאין ומניחו עם פחד יצחק שהוא כח הדין אלא צריך להניחו במדת הדין הרפה, ולא אמן קצרה שמוריד אמן בכנ"י שלא בשלימות כאדם הנושא משא וממחר להורידו, ולא אמן ארוכה שמוציא האמן העליון באמן התחתון וחוצה לו אלא אמן בינוני ר"ל מאמן ואמן הבינונית באמצע, ולא יגביה קולו יותר מהמברך ר"ל העונה אמן לא יגביה קולו שאמן שקול ואמן במקום אחר רומזים ועד תגביה הנה הוא בינה ויותר משם לא, וע"כ לא יגביה קולו, ולא יענה אמן יתומה כי כוונת העונה אמן להוריד ברכת המברך עד כנ"י ואם זה לא שמע הברכה מהמברך א"ה על מה יענה אמן הוי ליה ברכה שאינה צריכה ולכן צריך לשמוע הברכה ולענות אמן, והא שהיו מניפין בסודדין היה כדי לשום דעתו כדי לשמוע הברכה כדי לענות אמן שלא יהא אמן יתומה.

¹⁰⁶² ע"י פרדס ש"כ פ"א ש"מהפך קערה על פיה" היא מציאות של קיצוץ בנטיעות.

¹⁰⁶³ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

¹⁰⁶⁴ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 481.

¹⁰⁶⁵ ע"י לעיל פרשת נח הערה 381 ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.

¹⁰⁶⁶ ע"י לעיל ג יג ודברינו שם.

והוא המקור הנובע עד המ"ם¹⁰⁶⁷ שהוא התשובה¹⁰⁶⁸ והוא מלך העולם¹⁰⁶⁹ ומן המ"ם לנו"ן שהיא השכינה שנקראת בלשון נקבה וכוללת זכר ונקבה והרמוז באותיות נו"ן כפופה נו"ן פשוטה¹⁰⁷⁰ וכיון שהמשכת הברכות מגעת לנו"ן משם מתפשטת הברכה לעולם השכלים הנפרדים¹⁰⁷¹ ומהם אל העולם השפל הזה וכשם שהתחיל מן המקור הנרמוז באות אל"ף והמשיך הברכה משם כמי שפותח המעיין להשקות הצריכים השקאה כך יקבל העונה אמן שכרו שיפתחו לו שערי גן עדן הוא שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים אלו שעונין אמן והנה שכרו אתו מדה כנגד מדה וכבר ידעת כי מלת אמן נוטריקון אל מלך נאמן.

ויש לך להתעורר כי במלת נאמן נו"ן כפופה נו"ן פשוטה לא לסתום רק לפרש והנו"ן הפשוטה שבמלת אמן כוללת זכר ונקבה לפי שנו"ן כפופה היא נקבה ונו"ן פשוטה היא זכר ולפי שיש נו"ן הכפופה בכלל הפשוטה מפני כן כוללת זכר ונקבה.

ויש לך לדעת כי האל"ף נקראת אמן והחכמה נקראת אמן¹⁰⁷² וזהו (משלי ח) ואהיה אצלו אמן והכל אחד כי אין להפריד החכמה מן הכתר ולפי שהברכה משם וכענין שכתוב (תהלים קלד) שאו ידיכם קדש היא החכמה¹⁰⁷³ וברכו את ה' לכך גדול העונה אמן יותר מן המברך¹⁰⁷⁴ וזה בגבולין אבל במקדש לא היו עונין אמן שלא היו צריכים לפי שהיו מזכירין

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰⁶⁷ עי' זר"ח (ה ע"ב): וכד איהי אתנהירת מניה ואתחברו דא בדא וסיהרא מכלא ובאתרה דאיה וה"א פלגו דסיהרא אתעביד מ"ם סיהרא בשלימו.

וקיימא כגוונא דאימא עילאה דאיהי מ' סתימא כמא דאוקימנא ברזא דלסרבה המשרה (ישעי' ט' י) והשתא קיימא סיהרא באשלמייתא עלמא תתאה כגוונא דעלמא עילאה ודא איהו רזא דאת ס'. תרגום: וכאשר היא מאירה ממנו ומתחברים זה עם זה והלבנה מתמלאת אזי הה"א הזו נשלמת ומתמלאת הלבנה מן הכל ובמקומה שהוא ה"א חצי הלבנה נעשה מ"ם הלבנה בשלמות.

ועומדת כמו האם העליונה שהיא מ' סתומה כמו שבארנו בסוד של (ישעיה טו ו) לסרבה המשרה וכעת עומדת הלבנה בשלמות העולם התחתון כמו שהעולם העליון וזהו הסוד של האות ס'.

ועי' תיקר"ז (קמח ע"ב): להאי אתר לא משיגינן ליה בכל ספירן אלא בחכמה ובבינה דאינון י"ם י' חכמה מ' בינה ובגין דא רחוק מה שהיה ועמק עמק מ"י ימצאנו ורזא דמלה קרובים אל ה' אלקינ"ו. למקום זה לא משיגים אותו בכל הספירות אלא בחכמה ובבינה, שהם י"ם י' חכמה מ' בינה, ולכן רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו וסוד הדבר קרובים אל ה' אלהינו.

¹⁰⁶⁸ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 202.

¹⁰⁶⁹ עי' ספר הפליאה (עמוד לז): והנה הבינה פועלת בכח שניהם כתר וחכמה וכו' מאחר שהבינה בוראה את העולם א"כ ראויה היא להיותה מלך עליהן זהו מ"ם במלואו העולה מלך.

¹⁰⁷⁰ עי' זהר (ח"א דף קמז ע"א): ואתקשרו באת נר"ן דאיהו דכר ונוקבא תרין רחימין קשורא תקיפא בהו אשתכללו וושמא קדישא בהו אתקשר מנייהו אשתכח מזונא לכלא אשתכללו עלמין ועל דא אתגליף ו' פשוטה כללא דתרין נ' כפופה נוקבא חדא.

תרגום: ונקשרו עם האות נר"ן, שהיא זכר ונקבה, שני אוהבים, קשר חזק, בהם נתקנו, והשם הקדוש נקשר בהם, מהם נמצא המזון לכל, נתקנו העולמות. ועל כן נחקקה ו' פשוטה, הכלל של שתיים, נ' כפופה נקבה אחת.

¹⁰⁷¹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 149.

¹⁰⁷² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 149.

¹⁰⁷³ עי' לקמן פרשת תרומה הערה 1411.

¹⁰⁷⁴ עי' זהר (ח"ג דף רפה ע"א): א"ר יהודה ובוזי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למאריה ולא אתכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך והא אוקימנא קמיה דר"ש דאמן משיך ברכאן ממבועא למלכא וממלכא למטרוניתא (דא כ"י) ובאתוון גליפין דרבי אלעזר מאלף למ"ם וממ"ם לנו"ן כיון דמטו ברכאן לנון מתמן נגדין ונפקין ברכאן לעלאי ותתאי ומתפשטי בכלא וקלא נפיק אתשקיו משקיותא דברכן דאפיק פלניא עבדא דמלכא קדישא.

וכד ישראל לתתא משמרין לאתבא אמן לכוונא לבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתיחן ליה לעילא כמה טבאן משתכחין בכלהו עלמין כמה חדו בכלא מאי אגר להו לישראל דגרמין האי אגר להו בעלמא דין ובעלמא דאתי בעלמא דין בשעתא דעאקין להו (לישראל) ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים פתחו שערים כמה דישאל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין להו האי בעלמא דין בעלמא דאתי מאי אגרייהו דכד יפוק ב"נ מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן מאי שומר כלומר נטיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה ליה לאתבא אמן כמה דאצטריך נשמתיה סלקא ומכרזי קמיה פתחו שערים קמיה כמה דאיהו הוה פתח תרעין

השם ככתבו ושתי אותיות ראשונות ירמזו למקור הברכה ולכך אין צורך להזכיר אמן במקדש¹⁰⁷⁵ וכל המכוין והכופל אמן אמן זוכה לבי' עולמות וכן אמר דוד ע"ה בסוף מזמור ע"ב ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן ועוד במזמור פ"ט ברוך ה' לעולם אמן ואמן וזה המכבד את ה' יתברך באמת אשר עליו אמר הכתוב (שמואל א' ב) כי מכבדי אכבד וכל מי שאינו נזהר במלת אמן לכויין בכל כחו וכונתו הרי זה מבזה את הש"י ועליו אמר הכתוב (שם) ובוזי יקלו ומז' מדורי'ן שיש בגיהנם מורידים אותו לאחרון שבכולם שהוא כפול והוא נקרא (איוב י) ארץ עיפתה¹⁰⁷⁶ והוא ארץ שאול תחתית כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כל יומא כד הוה שומר אמונים

א"ר יוסי א"ר יהודה מאי אמן א"ר אבא הא אוקמוה כלא אמן אקרי מבועא דההוא נחלא דנגיד אמן אקרי דכתיב ואהיה אצלו אמן אל תקרי אמן אלא אמן קיומא דכלהו ההוא נחלא (ס"א טלא) דנגיד ונפיק אמן אקרי דתניא מן העולם ועד העולם עולם דלעילא עולם דלתתא אוף הכא אמן ואמן אמן דלעילא אמן דלתתא אמן קיומא דכלהו והא אוקימנא אמן באינון אתוון ר"ש אמר אלף עמיקא דבירא דכל ברכאן מתמן נבעין ונפקין ומשתכחין מ"ם פתוחה נהרא דנגיד ונפיק ואקרי מ"ם והוא רזא דתנינן מ"ם פתוחה מ"ם סתומה כמה דאוקימנא לסרבה המשרה נון פשוטה כללא דתרין נונין נון כפופה כללא דאת וא"ו כללא דנון כפופה (ס"א פשוטה) (ס"א מם פתוחה כללא דתרין נונין נון פשוטה נון כפופה נון פשוטה כללא דאת וא"ו) בג"כ כלא אקרי נון ואו נון וברזא דמתניתא הכי תאנא ו' דכר'ן פשוטה כללא דדכר ונוקבא נון כפופה בכללא דפשוטה היא ובספרא דרב המנונא סבא מם דהכא היא נוטריקון מל"ך והיינו אמן ואמ"ן נוטריקון א"ל מ"לך נ"אמן כללא דכלא ושפיר הוא והא אתמר

תרגום: אמר רבי יהודה ובוזי יקלו מי שלא יודע לכבד את רבונו ולא מתכוון באמן ששינו גדול העונה אמן יותר מן המברך והרי בארנו לפני רבי שמעון שאמן מושך ברכות ממבוע למלך ומהמלך למלכה (זו כנסת ישראל) ובאותיות חקוקות של רבי אלעזר מאל"ף למ"ם וממ"ם לנ"ו כיון שמגיעות הברכות לנ"ו משם נמשכות ויוצאות ברכות לעליונים ולתחתונים ומתפשטות בכל וקול יוצא השקו מהשקאת הברכות שהוציא פלוני עבד המלך הקדוש.

וכשישראל למטה משמרים להשיב אמן לכוון לבם כראוי כמה פתחי ברכות פתוחים לו למעלה כמה טובות נמצאות בכל העולמות כמה שמחה בכל מה השכר לישראל שגרמו את זה שכר להם בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה בשעה שמצערים להם (לישראל) ומתפללים תפלה לפני רבונו קול מכריז בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים פתחו שערים כמו שלישראל פותחים שערי הברכות כך כעת פתחו שערים ותקבל תפלתם מאותם שמצערים להם. זה בעולם הזה בעולם הבא מה שכרם שכשיצא אדם מהעולם הזה שהיה שומר להשיב אמן מה זה שומר כלומר שומר אותה ברכה שאמר אותו המברך ומחכה לו להשיב אמן כראוי נשמתו עולה ומכריזים לפניו פתחו שערים לפניו כמו שהוא היה פותח שערים כל יום כשהיה שומר אמונים.

אמר רבי יוסי אמר רבי יהודה מה זה אמן אמר רבי אבא הרי פרשוה הכל אמן נקרא מבוע של אותו הנחל שנמשך נקרא אמן שכתוב ואהיה אצלו אמן אל תקרי אמן אלא אמן קיום הכל אותו הנחל (הטל) שנמשך ויוצא אמן נקרא שלמדנו מן העולם ועד העולם עולם שלמעלה עולם שלמטה גם כך אמן ואמן אמן שלמעלה אמן שלמטה אמן קיום של כולם והרי בארנו אמן באותן אותיות. רבי שמעון אמר אל"ף עומק הבאר שכל הברכות משם נובעות ויוצאות ונמצאות מ"ם פתוחה נהר שנמשך ויוצא ונקרא מ"ם והוא סוד ששינו מ"ם פתוחה מ"ם סתומה כמו שבארנו לסרבה המשרה. נ"ן פשוטה כלל של שתי נונין נ"ן כפופה כלל של האות וא"ו כלל של נון כפופה (פשוטה) (מ"ם פתוחה כלל של שתי נונין נון פשוטה נון כפופה נון פשוטה כלל של האות וא"ו) לכן הכל נקרא נ"ן וא"ו נ"ן ובסוד המשנה כך שינו ו' זכר'ן פשוטה כלל של זכר ונקבה נון כפופה בכלל של פשוטה היא ובספרא של רב המנונא סבא מ"ם של כאן היא נוטריקון מל"ך והיינו אמן אמ"ן נוטריקון א"ל מ"לך נ"אמן כלל של הכל ויפה הוא והרי נתבאר.

¹⁰⁷⁵ ע"י ספר הפליאה (עמוד תנה): לא הוצרכו להזכיר אמן במקדש לפי שהיה השם נזכר לפניו מאסקופת העזרה ככתבו והיה היוד מן השם נזכרת עכשיו לא נזכר השם אלא בכינויו והוצרכנו לומר אמן וגדול העונה אמן יותר מן המברך שזה מחבר האמונים הם חכמה עלאה וחכמה תתאה.

¹⁰⁷⁶ ע"י זהר (ח"ג רפה ע"ב): תאנא חייבי דגיהנם כלהו סלקי במדורי'ן ידיען וכמה פתחין אית ליה לגיהנם וכלהו פתחין לקבל פתחין דגן עדן ובשעתא דאפקי לאינון חייביא דקבילו עונשייהו אינון פתחי פתחין ושויין (ס"א ושאיבין) לון לבר וכלהו פתחין בשמהן אקרון לקבליהון דפתחין דגן עדן וכל פתחא ופתחא אקרי שמא לקבלי ההוא פתחא דגיהנם ואשתמודען פתחין לקבליהון פתחין אינון פתחין דג"ע בגיהנם אית מדורא בתראה תתאה דכלהו וההוא מדורא הוי מדורא על מדורא ואקרי ארץ עיפתה מה עיפתה כד"א רבוע יהיה כפול ומתרגמינן מרובע יהיה עיף אוף הכא עיפתה כלומר

תחתית נקרא אבדון וזהו (משלי טו) שאול ואבדון נגד ה' מי שיורד לאבדון שוב אינו עולה ועל זה אמר הכתוב (ירמיה ב) אותי עזבו מקור מים חיים המבזים לענות אמן עזבו מקור מים חיים הוא הנובע שנרמזו למעלה ומה יהיה ענשם להצוב להם בארות בארות נשברים כלומר הרי הן יורדים לגיהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר.

(טו א) אִזְ יִשִׁיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לֵה' וַיֹּאמְרוּ לְאִמְרוּ אֲשִׁירָה לֵה' כִּי נָאֵה נָאֵה סוֹס וְרִכְבוֹ רָמָה בָּיָם:

ע"י ר' בחיי: ויאמרו לאמר – כפל האמירה על שם שכפלו לשון השירה כי כל פסוקי השירה וכל עניניה הם כפולים¹⁰⁷⁷ וכן תמצא בהלל מן (תהלים קיח) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה¹⁰⁷⁸ עד זה היום עשה ה' כל הלשון כפול והקלום הכפול רמז לכח לפנים מכח¹⁰⁷⁹ ועל כן באה השירה בלשון כפול כי הוא קלוס למדת רחמים ולשכינה אשירה לה' ואח"כ עזי וזמרת יה ה' שמו ואח"כ ימינך שהוא מדת הדין מי כמכה באלים ה' ואחר כך מי כמכה נאדר בקדש שהוא אדיר במעון קדשו בשמים שאין בכל העליונים דומה לכבודו שהוא אדיר במעון קדשו מכוון לשבתך פעלת ה' ואחר כך מקדש ה' אל"ף דל"ת והבן זה.

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כפולה והוא אקרי שאול תחתית שאול הוא מדורא חד תחתית הוא מדורא תתאה ובג"כ אקרי ארץ עיפתה תחתית ואקרי אבדון וע"ד כתיב שאול ואבדון כולהו מדורין לא אכפלו וכלהו לא עייפין בר מהאי ותאנא מאן דנחית לאבדון דאקרי תחתית לא סליק לעלמין וההוא אקרי גבר דאשתצי ואתאביד מכלהו עלמין ותאנא לההוא אתר נחתינ להנהו גברי דמבזי לאתבא אמן ועל אמן סגיאין דאתאבידו מניה דלא חשיב להו דיינין ליה בגיהנם ונחתין ליה בההוא מדורא תתאה דלית בה פתחא ואתאביד ולא סליק מניה לעלמין וע"ד כתיב כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה ולא הוא כתיב מבטן שאול שועתי שמעת וגו' וכתוב מוריד שאול ויעל אלא הכא שאול התם תחתית ואוקימנא הא דאהדר ביה הא דלא אהדר ביה.

תרגום: למדנו כל רשעי הגיהנם נכנסים למדורים ידועים וכמה פתחים יש לגיהנם וכל הפתחים כנגד פתחי הגן עדן ובשעה שמוציאים אותם רשעים שקבלו עונשם הם פותחים פתחים ושמים (ושואבים) אותם לחוץ וכל הפתחים נקראו בשמם כנגדם פתחי הגן עדן וכל פתח ופתח נקרא שם כנגד אותו פתח הגיהנם והפתחים נודעים כנגד הפתחים אותם פתחי הגן עדן. בגיהנם יש מדור אחרון תחתון של כולם ואותו מדור הוא מדור על מדור ונקרא ארץ עיפתה מה זה עיפתה כמו שנאמר רבוע יהיה כפול ומתרגמים "מרובע יהיה עיף" גם כאן עיפתה כלומר כפולה ואותו נקרא שאול תחתית שאול הוא מדור אחד תחתית הוא מדור תחתון ולכן נקראת ארץ עיפתה תחתית ונקראת אבדון ועל זה כתוב שאול ואבדון וכל המדורים לא נכפלו וכולם לא מתעייפים חוץ מזה. ולמדנו מי שיורד לאבדון שנקרא תחתית לא עולה לעולמים וההוא נקרא איש שנשמד ונאבד מכל העולמות ולמדנו לאותו מקום מורידים אותם אנשים שמבזים להשיב אמן ועל אמן הרבה שנאבדו ממנו שלא חשיב אותם דנים אותו בגיהנם ומורידים אותו לאותו מדור תחתון שאין בו פתח ונאבד ולא עולה ממנו לעולמים ועל זה כתוב כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה ולא והרי כתוב מבטן שאול שועתי שמעת וגו' וכתוב מוריד שאול ויעל אלא כאן שאול שם תחתית ובארנו זה כשחזר בו וזה כשלא חזר בו.

¹⁰⁷⁷ ע"י תיקו"ז (ד ע"א): כד נחית קודשא בריך הוא בקריאת שמע אתמר בחיון ואשמע את קול כנפיהם (יחזקאל א כד) בעשר מיני הלולים בשיר פשוט דאיהו י' כתר כפול דאיהו י"ה חכמה ובינה משולש ביה"ו דאיהו חסד גבורה תפארת מרובע ביה"ה דאיהו נצח הוד יסוד מלכות. תרגום: כשיורד הקב"ה בקריאת שמע, נאמר בחיות "ואשמע את קול כנפיהם", בעשרה מיני הלולים: בשיר פשוט שהוא י', כתר. כפול, שהוא י"ה, חכמ"ה ובינ"ה. משולש, ביה"ו שהוא חס"ד גבור"ה תפאר"ת. מרובע ביה"ה, שהוא נצ"ח הו"ד יסו"ד מלכו"ת.

¹⁰⁷⁸ ע"י אד"ר (קלט ע"ב): ותנא כתיב מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה תרי זמני י"ה י"ה לקביל תרי עלעודשערי אתאחדן בהו ומדחמא דשערי אתמשכאן ותליין שארי ואמר יי' לי לא אירא יי' לי בעוזרי בשמא דלא חסר בשמא דהוא קדישא ובשמא דאדכראדם תרגום: ולמדנו: נאמר, "מן המיצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה". שתי פעמים י"ה י"ה כנגד שתי הלחיים שהשערות אחוזים בהם. וכשראה שהשערות נמשכים ותלויים, פתח ואמר "ה' לי לא אירא ה' לי בעוזרי" - בשם שאינו חסר, בשם שהוא קדוש, ובשם זה נזכר אדם. ¹⁰⁷⁹ ע"י לקמן פרשת יתרו הערה 1198.

(טו ב): עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו:

ע"י רמב"ן: ועל דרך האמת בעבור כי ישועת הים כולה היתה על יד מלאך האלהים הוא שכתוב עליו כי שמי בקרבן¹⁰⁸⁰ (להלן כג כא) וכמו שאמר וירא ישראל את הירד הגדולה (לעיל יד לא) כי הירד ירמוז למדת הדין אשר היא הירד הגדולה¹⁰⁸¹ והנוקמת והיא המקרעת הים כמו שפירש הנביא (ישעיה נא ט-י¹⁰⁸²) עורי עורי לבשי עוז הלא את היא המחרכת ים מי תהום רבה, וכמו שכתבתי למעלה¹⁰⁸³, בעבור כן אמר כי עוזו וזמרתו השם הזה כי ביה ה' צור עולמים¹⁰⁸⁴ (ישעיה כו ד) וכן ביאר מה לך הים כי תנוס (תהלים קיד ה) מלפני אלוה יעקב (שם¹⁰⁸⁵) וכן אמרו במכילתא (בשלח ג) ירדו לים שכינה עמהם שנאמר (לעיל יד יט) ויסע מלאך האלהים ובאלה שמות רבה (פ"ל סי' א) אמר אין עוז אלא דין שנאמר ועוזו מלך משפט אהב¹⁰⁸⁶ (תהלים צט ד).

זה אלי ואנוהו, ואעלה אותו אל נוה עליון אלהי אבותי¹⁰⁸⁷ שנראה להם באל שדי ועתה

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁰⁸⁰ ע"י לקמן פרשת חיי שרה הערה 562.

¹⁰⁸¹ ע"י לעיל הערה 1053.

¹⁰⁸² ז"ל הפסוק: עורי עורי לבשי עז זרוע הוי"ה עורי פימי קדם דורות עולמים הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין: (י) הלא את היא המחרכת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים:

¹⁰⁸³ וע"י לעיל הערה 1056.

¹⁰⁸⁴ ע"י לעיל יד לא.

¹⁰⁸⁵ ע"י זהר (ח"ב דף כב ע"א): בגין כך בטחו ביה"ה עדי עד דהא מתמן ולעילא אתר טמיר (הוא) וגניז איהו דלא יכיל לאתדבקא אתר הוא דמניה נפקו ואצטיירו עלמין הדא הוא דכתיב כי ב"ה יהו"ה צור עולמים והוא אתר גניז וסתים ועל דא בטחו ביה"ה עדי עד עד הכא אית רשו לכל בר נש לאסתכלא ביה מכאן ולהלאה לית ליה רשו לבר נש לאסתכלא ביה דהא איהו גניז מכלא ומאן איהו י"ה יהו"ה דמתמן אצטיירו עלמין כלהו ולית מאן דקאים על ההוא אתר תרגום: משום כך בטחו בה' עדי עד שהרי משם ולמעלה מקום טמיר (הוא) וגנוז הוא שלא יכול להתדבק מקום הוא שממנו יצאו והצטיירו העולמות זהו שכתוב כי ביה ה' צור עולמים והוא מקום גנוז ונסתר ועל זה בטחו בה' עדי עד עד כאן יש רשות לכל אדם להתבונן בו מכאן ולהלאה אין רשות לאדם להתבונן בו שהרי הוא גנוז מהכל ומי הוא יה יהוה שמשם הצטיירו כל העולמות ואין מי שעומד על אותו מקום.

ועיי"ש: מאי טעמא בגין דעלמא בשמיה קדישא אתקיים הדא הוא דכתיב כי ב"ה יהו"ה צור עולמים צייר עלמין דהא בתרין אתון אתברון עלמין עלמא דין ועלמא דאתי עלמא דא בדינא אתברי ועל דינא קיימא הדא הוא דכתיב בראשית ברא אלה"ם מאי טעמא בגין דיתנהגון בני נשא בדינא ולא יפקון מאורחא לבר.

תרגום: מה הטעם משום שהעולם מתקיים בשמו הקדוש זהו שכתוב כי ביה ה' צור עולמים צייר עולמות שהרי בשתי אותיות נבראו העולמות העולם הזה והעולם הבא העולם הזה נברא בדין ועל דין עומד זהו שכתוב בראשית ברא אלהים מה הטעם כדי שינהגו בני אדם בדין ולא יצאו מהדרך החוצה.

וע"י תיקו"ז (ז ע"א): איהו צייר בתרין אתון תרין עלמין באת י' צייר עלמא דאתי ובאת ה' עלמא דין הדא הוא דכתיב כי ב"ה ה' צור עולמים.

תרגום: הוא צייר בשתי אותיות שני עולמות, באות י' צייר העולם הבא, ובאות ה' העולם הזה, זהו שכתוב "כי ביה ה' צור עולמים".

¹⁰⁸⁵ ע"י זהר (ח"ב דף פד ע"א): מלפני אדון חולי ארץ אמר רבי יצחק מלפני אדון דא אימא דכתיב אם הבנים שמחה חולי ארץ דא אימא תתאה מלפני אל"ה יעקב דא הוא אבא דכתיב (שמות ד כב) בני בכורי ישראל.

תרגום: מלפני אדון חולי ארץ אמר רבי יצחק מלפני אדון זו האם שכתוב אם הבנים שמחה חולי ארץ זו האם התחתונה מלפני אלוה יעקב זהו האב שכתוב בני בכורי ישראל ועל זה כתוב בעטרה שעטרה לו אמו.

¹⁰⁸⁶ ע"י לקמן פרשת וזאת הברכה הערה 2427.

¹⁰⁸⁷ ע"י זהר (ח"ב נה ע"ב): ועל דא פולחנא דקודשא בריך הוא לרחמא ליה בכלא כמה דכתיב (דברים ו ה) ואהבת את יהו"ה אלהיך זה אלי ואנוהו דכל ישראל חמו על ימא מה דלא חמא יחזקאל נביאה ואפילו אינון עוברי דבמעיי אמהון הוו חמאן ומשבחן לקודשא בריך הוא וכלהו הוו אמרין זה אלי ואנוהו אלה"י אבי וארוממנהו כמה דאת אמר אלה"י אברהם.

אמר רבי יוסי אי הכי אמאי וארוממנהו דהא אלה"י אברהם לעילא הוא אמר ליה אפילו הכי אצטריך

ארומם אותו בשם השלם כי מעתה יהיה השם איש מלחמה ויהיה ה' שמו כמעט עתה ארומם עתה אנשא (ישעיה לג י) ויתכן שירמוז זה לשבע ספירות בחכמה¹⁰⁸⁸ כמו זה שמי לעולם וזה זכרי (לעיל ג טו) ובמכילתא (בשלח ג) אלי עמי נהג במדת רחמים ועם אבותי במדת הדין ומנין שאין אלי אלא מדת רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב ב¹⁰⁸⁹) אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח כז) ואם כן יאמר זה אלי כי עמי הוא אל בזה כי יתעלה עם הרחמים להיות רחמן בדינו.

(טו ג): ה' איש מלחמה ה' שמו:

ע"י ר' בחיי: ומעתה אל יקשה לך אחר הענין הזה שבארתי לך מה שאנו אומרים בתפלה ביום החתימה הגדולה אני והו הושיעה נא¹⁰⁹⁰ והיה ראוי לומר כפי הנראה אני ואותך שהרי אתה רואה כי הם מלות מיוחדות על ענין הנאולה ועוד שרצה לדבר בנסתר למעט אחר מפני שהוא יתברך נסתר ונעלם מהשגת כל משיג והושיעה נא לנכח¹⁰⁹¹ לבאר שאע"פ שהוא נסתר ונעלם נגלה הוא ונמצא בלבבות והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר וכן בכאן הושיעה נא לנכח אני והוא נסתר כלומר ממקום שהוא לפי שאין ידוע מקומו כענין שכתוב (יחזקאל ג) ברוך כבוד ה' ממקומו¹⁰⁹² וזהו שאמר הכתוב

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

וכלא חד מלה וארוממנהו בכלא לאכללא מאן דידע ליחדא שמא קדישא רבא דהא הוא פלחנא עלאה דקודשא בריך הוא.

תרגום: ועל זה עבודת הקדוש ברוך הוא לאהוב אותו בכל כמו שכתוב ואהבת את ה' אלהיך זה אלי ואנוהו שכל ישראל ראו על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא ואפילו אותם העוברים שבמעיי אמם היו רואים ומשבחים את הקדוש ברוך הוא וכולם היו אומרים זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו כמו שנאמר אלהי אברהם.

אמר רבי יוסי אם כך למה וארוממנהו שהרי אלהי אברהם הוא למעלה אמר לו אפילו כך צריך והכל דבר אחד וארוממנהו בכל לכלול מי שיודע ליחד את השם הקדוש הגדול שהרי זוהי עבודה עליונה של הקדוש ברוך הוא.

¹⁰⁸⁸ ע"י בהגר"א על ספד"צ א ע"א ז"ל: וידוע כל הספירות נקראין ע"ש חכמה כמ"ש בתז"ח (דף עג ע"א ב ע"ב) אדם הגדול חכמה ועשר חכמות אתקריאו עשר ספירות מסטריה וכמ"ש (תהלים קד כד) כלם בחכמה עשית וכמ"ש בס"י (פ"א מ"א) בל"ב נתיבות פליאות חכמה חקק כו'. ע"י בהגר"א על ס"י פ"א מ"ב אופן ב' דף ו' ע"א שמביא את דברי התז"ח וכותב ע"ז כי כל האצילות נקראת ע"ש יו"ד ה"ה חכמה ומהחכמה נאצלו כל ספירותיה כמ"ש כולם בחכמה עשית והן יו"ד נקודין דנפקין מחכמה.

והנה ע"י בתיקו"ז (סח ע"ב) ש"י המאמרות הן עשר ספירות שכלולים בחכמה וכו'. וע"י שם בביאור הגר"א (סח ע"ד ד"ה כליל עשר ספירן). ומבאר הלש"ו (כללים ח"א מט ע"א) שכל ה"ס לא נתגלו אלא על ידי מדת החכמה שכן מצד מידת הכתר לא היו הספירות יכולים להתחלק לעשרה מרוב אחדותו. ועל אף ש"י המאמרות כוללים גם את ספירת הכתר אבל הכתר אינו יכול להיות ניכר אלא לאחר שנגלה החכמה. ואכן יעויין בהגר"א על תז"ח ב ע"א דכתר הוא בכלל י' המאמרות.

¹⁰⁸⁹ ע"י זהר (ח"ג דף ל ע"ב) השתא אית למימר הא תנינן ואתעררו חברייא אל בכל אתר חסד הוא כמה דאת אמר (דברים י יז) האל הגדול ודא נהירו דחכמה עלאה ואת אמרת ואל זועם בכל יום שביק קרא כל אלין שמהן ואחיד בהאי אי הכי לא קיימין מילי ועוד דכתוב (ישעיה ט ה) אל גבור או נוקים ליה דינא או נוקים ליה רחמי

תרגום: עתה יש לומר, הרי שנינו והתעוררו החברים, "אל" בכל מקום חסד הוא, כמו שנאמר (דברים י) האל הגדול, וזה אור של חכמה עליונה. ואתה אמרת ואל זועם בכל יום. הפסוק עזב כל אלו השמות ואחז בזה, אם כן לא עומדים הדברים. ועוד שכתוב (ישעיה ט) אל גבור, או שנעמיד אותו בדן או שנעמיד אותו ברחמים.

¹⁰⁹⁰ ע"י זהר (ח"א כג ע"א): ראו עתה כי אני אני הוא דא קב"ה ושכינתיה דאתמר בהו אני וה'ו

תרגום: "ראו עתה כי אני אני הוא", זה הקדוש ברוך הוא ושכינתו, שנאמר בהם אני וה'ו.

¹⁰⁹¹ ע"י שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ו"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.

¹⁰⁹² רבי יהודה פתח (משלי לא כג) נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ תא חזי קב"ה אסתלק ביקריה דאיהו גניז וסתים בעלויא סגיא לאו איתי בעלמא ולא הוה מן יומא דאתברי עלמא דיכיל לקיימא על חכמתא דיליה ולא יכיל לקיימא ביה בגין דאיהו גניז וסתים ואסתלק לעילא לעילא וכלהו עלאי ותתאי לא יכלין לאתדבקא עד דכלהו אמרין (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד יהו"ה ממקומו תתאי אמרי דאיהו לעילא דכתוב (תהלים קיג ד) על השמים כבודו עלאי אמרי דאיהו לתתא דכתוב

(תהלים קמה) וחסידיך יברכוכה¹⁰⁹³ יברכו כה כלומר בענין הזה והוא נגלה ונסתר וזהו שאמר מיד כבוד מלכותך יאמרו וכתוב להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. ודע כי אני והו בחשבוננו אנא ה' ומלת אנא מספר השם המיוחד¹⁰⁹⁴ שני פעמים ולכך אנו אומרים בתפלה אנא הושיעה נא א"כ אנא ה' מספר המיוחד שלשה פעמים שעולה ע"ה וזהו הוה ויהיה והיה¹⁰⁹⁵ שמספרם כן וזה מבואר.

ויש לנו עוד קבלה בהם כי הם שמות הקדש והם מכלל ע"ב שמות הרשומים בפסוקי ויסע ויבא ויט¹⁰⁹⁶ ומודעת זאת לכל בעלי השמות כי שם בן ע"ב נחלק לחלקים ידועים ויש לכל חלק וחלק כח ידוע לפעולה ידועה עם ידיעתם בנקודם כמשפט ושני שמות אלו כל אחד ראש לחלקו הידוע להם זה לקרב פזורים וזה לאהבה וכיון שכך מה נעים ומה טוב שנזכירם בתוך תפלתנו לבקש בהם רחמים מאת השם יתברך שיקרב את פזורינו ושיאהוב אותנו כימי קדם זה שמעתי מפי החכם רבי יצחק מודרוס ז"ל.

וע"ד הקבלה זה אלי ואנוהו היא השכינה שנקראת זה וזאת¹⁰⁹⁷ (שמות יג) בעבור זה עשה ה' לי (בראשית מט) וזאת אשר דבר להם¹⁰⁹⁸ (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם וגו' כי השכינה עמהם בכל הגלויות ועל זה נאמר ויסע מלאך האלהים שהיתה ישועת הים על ידו והוא שנאמר עליו (שמות כג) כי שמי בקרבנו¹⁰⁹⁹ והוא ארון חולי ארץ שהזכיר דוד ואמר (תהלים קיד) מלפני ארון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ומוזה הזכיר עליו משה בכאן עזי וזמרת יה שהרי אין דרכו של משה בכל התורה כלה להזכיר שם יה כי אם השם שלם ומה שהזכיר (שמות יז) כי יד על כס יה על כן הוצרכו רז"ל לדרוש בו שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק אבל מפני שהשכינה מדת הדין לכך הזכיר משה שם יה שהוא

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

(שם נז יב) על כל הארץ כבודך עד דכלהו עלאי ותתאי אמרי ברוך כבוד יהו"ה ממקומו בגין דלא אתיידע ולא הוה מאן דיכיל לקיימא ביה ואת אמרת נודע בשערים בעלה אלא ודאי נודע בשערים בעלה דא קב"ה דאיהו אתידע ואתדבק לפום מה דמשער בלביה כל חד כמה דיכיל [לאדבקא] (לאדבקא) ברוחא דחכמתא ולפום מה דמשער בלביה הכי אתידע בלביה ובגיני כך נודע בשערים באינון שערים אבל דאתידע כדקא יאות לא הוה מאן דיכיל לאדבקא ולמנדע ליה.

תרגום: רבי יהודה פתח, "נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ". בא וראה, הקדוש ברוך הוא מתעלה בכבודו שהוא גנוז וסתום בעליו רב. לא היה בעולם ולא היה מהיום שנברא העולם שיכול לעמוד על חכמתו ולא יכול לעמוד בו, משום כי הוא גנוז וסתום והתעלה למעלה למעלה, וכל העליונים והתחתונים לא יכולים להתדבק בו עד שכולם אומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו". התחתונים אומרים שהוא למעלה, שכתוב "על השמים כבוד". העליונים אומרים שהוא למטה, שכתוב "על כל הארץ כבוד". עד שכולם עליונים ותחתונים אומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו", כי לא נודע ולא היה מי שיכול לעמוד עמו, ואתה אומר "נודע בשערים בעלה". אלא ודאי "נודע בשערים בעלה", זה הקדוש ברוך הוא, שהוא נודע ונדבק לפי מה שמשער בלבו כל אחד כמה שיכול להדבק ברוח של החכמה, ולפי מה שמשער בלבו, כך נודע בלבו, ולכן "נודע בשערים", באותם השערים. אבל שנודע כראוי, אין מי שיכול להדבק ולדעת אותו.

ועי' שם כה ע"א): ודא איהו (בראשית א ט) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה יקוו המים דא אורייתא אל מקום אחד אלין ישראל בגין דנשמתיהו תליין מההוא אתר דאתמר ביה (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד יהו"ה ממקומו כבוד יהו"ה שכינתא תתאה ממקומו שכינתא עלאה וכיון דאינון נשמתיהו מתמן שריא עלייהו ודאי יהו"ה ואתמר בהון (דברים לב ט) כי חלק יהו"ה עמו ודא איהו יקוו המים אל מקום אחד.

תרגום: וזהו מה שכתב "יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה". "יקוו המים" זו התורה. "אל מקום אחד" אלו ישראל, משום שנשמותיהם תלויות מאותו מקום שנאמר בו "ברוך כבוד ה' ממקומו". "כבוד ה'" שכינה תחתונה. "ממקומו" שכינה עליונה. וכיון שאותם נשמות באות משם, שורה עליהם בודאי יהו"ה, ונאמר בהם "כי חלק ה' עמו", וזהו "יקוו המים אל מקום אחד".

¹⁰⁹³ עי' לקמן פרשת כי תשא הערה 1476.

¹⁰⁹⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

¹⁰⁹⁵ עי' לעיל פרשת וירא הערה 478.

¹⁰⁹⁶ עי' לעיל הערה 1048.

¹⁰⁹⁷ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 618.

¹⁰⁹⁸ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 247.

¹⁰⁹⁹ עי' לקמן פרשת חיי שרה הערה 562.

מדת הדין¹¹⁰⁰ כענין שכתוב (תהלים קל) אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד וכתוב באל"ף דל"ת¹¹⁰¹ ובאורו מי יוכל לעמוד לפני מדת הדין ומלת תשמור איננה לנכח כי אם לשון נקבה נסתרה וכן כתיב עוד (שם קיח) יסור יסרני יה וכתוב (שם צד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ואמרו בב"ר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה הוי"ה אינו אומר אלא יה כמי שעומד לפני הדין ודן אותו ע"כ.

ומצאתי במדרש תהלים בפסוק עזי וזמרת יה בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות אבל לעולם הבא בשש אותיות שנאמר (ישעיה כו) כי ביה ה' צור עולמים והכוונה במדרש הזה לדעתי ששתי אותיות הן מידת הדין שבה נברא העולם הזה אבל לעולם הבא ברחמים לפי שמידת הדין תתעלה ברחמים ולא תהיה מידת הדין נוהגת כי באותו זמן הכל יהיה חסד ורחמים שאין בו יצר הרע ולא מיתה וזה באור מה שדרשו באלה שמות רבה לשעבר אני ובית דיני הייתי מתהלך לפניכם שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניכם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר (ישעיה נב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל¹¹⁰² הוא אלהי יעקב והכל מדה אחת ואנוהו אעלה אותו אל נוח עליון אלהי אבי הזכיר משה אלהי אביו כלפי שבטו כי מידת הדין מדתו של לוי¹¹⁰³ וארוממנהו בשם השלם הוא מדת רחמים¹¹⁰⁴ הוא שאמר ה' איש מלחמה ה' שמו שיתעלה ברחמים זהו היחוד לקשור התכלית עם הראשית והסוף בתחלתו וכן תמצא בספר יצירה (פ"א מ"ד) הבן בחכמה וחכם בבינה העמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו פירוש אל מכונו למעלה והזכיר כן כדי ליחד כל הבנין

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁰⁰ עי' לעיל הערה 1084.

¹¹⁰¹ עי' זהר (ח"ג דף קפה ע"ב): דהא כד רוחי בני נשא נפקי מהאי עלמא כמה אינון מקטרגין דקיימין קמייהו וכרוזין נפקין הן לטב הן לביש כפום מה דנפיק מן דינא דתניא בכמה דינין אתדן ב"נ בהאי עלמא בין בחייו בין לבתר דהא כל מלוי בדינא אינון וקב"ה תדיר ברחמנו ורחמיו על כלא ולא בעי לדיינא בני נשא כפום עובדיהון דהכי אמר דוד אם עונות תשמר יה יי' מי יעמוד הכא אית לאסתכלא כיון דאמר אם עונות תשמר יה"ה אמאי יי' (ד"א אדני) אלא תלת דרגין דרחמי אדכר דוד הכא אם עונות תשמר יה אם חובין סגיא עד דסלקין לעילא לגבי אבא ואמא הא יי' (ד"א אדני) דאיהו רחמי ואי שמא דא אע"ג דאיהו רחמי יתער בדינא וכל דרגין אסתמו בדינא דרגא חדא אית דנהדר לגביה דכל אוותין מניה נפקין איהו יחוס עלן ומאן איהו מי מ"י יעמוד ודאי מ"י ירפא לך (כד"א (איכה ב) כי גדול כים שברך מ"י ירפא לך) וע"ד יה יי' (ד"א אדני) אי אלן שמהן יסתמו מן מ"י יעמוד דכל ארחין דתיובתא (ס"א ורחמי) פתיחן מניה

תרגום: שהרי כשרוחות בני אדם יוצאות מהעולם הזה, כמה הם מקטרגים שעומדים לפניהם והכרוזים יוצאים הן לטוב הן לרע כפי מה שיוצא מהדין, ששנינו בכמה דינים נדון האדם בעולם הזה, בין בחייו בין אחר כך, שהרי כל דבריו הם בדין, והקדוש ברוך הוא תמיד ברחמנות, ורחמיו על הכל, ולא רוצה לדון בני אדם כפי מעשיהם, שכך אמר דוד "אם עוונות תשמר יה אדני מי יעמוד". כאן יש להתבונן, כיון שאמר "אם עוונות תשמר יה" למה ה' (אדני). אלא שלש דרגות רחמים הזכיר כאן דוד, "אם עוונות תשמר יה", אם רבים העוונות, עד שעולים למעלה, לאבא ואמא, הרי ה' (אדני) שהוא רחמים, ואם שם זה, אף על גב שהוא רחמים יתעורר בדין, וכל הדרגות נסתמו בדין, דרגה אחת יש לחזור אליה, שכל הרפואות יוצאות ממנה, היא תחוס עלינו, ומי היא "מ"י", "מ"י יעמוד" בודאי. "מ"י ירפא לך" (כמו שנאמר "כי גדול כים שברך מי ירפא לך") ולכן יה ה' (אדני), אם השמות הללו יסתמו מאתנו, מ"י יעמוד, שכל דרכי התשובה (ורחמים) פתוחים ממנה.

¹¹⁰² עי' לעיל הערה 1036.

¹¹⁰³ עי' במדבר א נא שזה מדת המלכות.

¹¹⁰⁴ עי' זהר (ח"ב דף נה ע"א): ימינא למעבד נסין. זה אלי ואנוהו דא צדיק דמניה נפקין ברכאן בזווג ואנוהו בההוא אתר דחביבותא אשתכח ביה והא הוא מקדשא. אלה"י אבי וארוממנהו משה קאמר דא לגבי אתר דלואי אתיין מההוא סטרא ועל דא (הוה) שלמותא דכלא הוא בההוא אתר (נ"א בהאי קרא). רבי יצחק.

ועי' שם (עמוד ב'): בריך הוא לרחמא ליה בכלא כמה דכתיב (דברים ו ה) ואהבת את יה"ה אלהיך. זה אלי ואנוהו דכל ישראל חמו על ימא מה דלא חמא יחזקאל נביאה ואפילו אינון עוברי דבמעיי אמהון הו חמאן ומשבחן לקודשא בריך הוא וכלהו הו אמרין זה אלי ואנוהו. אלה"י אבי וארוממנהו כמה דאת אמר אלה"י אברהם אמר רבי יוסי אי הכי אמאי וארוממנהו דהא אלה"י אברהם לעילא הוא אמר ליה אפילו הכי אצטריך וכלא חד מלה וארוממנהו בכלא לאכללא מאן דידע ליחדא שמא קדישא רבא דהא הוא פלחנא עלאה דקודשא בריך הוא. רבי יהודה הוה יתיב קמיה דרבי שמעון והוה קארי כתיב

ממטה למעלה¹¹⁰⁵.

(טו ח): וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נזלים קפאו תהמת בלב ים: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה נערמו מים כמו (במדבר ד) ודשנו את המזבח ויהיה הפך ההתחכמות כאלו אמר אבדה החכמה מן המים ובאור הענין כי פסקה ההמשכה ממדת החסד שלא קבלה מלמעלה ולכך לא אמר נערמו מי הים אלא נערמו מים כדי שתבין כפשוטו מים ממש.

ותבין עוד בלשון מים כי ירמוז למדת החסד וכאשר פסקה ההמשכה ממדת החסד ולא התפשטה למטה אל השכלים הנפרדים בקיום העולם כמנהגו וטבעו ועל כן נקרע הים ונבקעו כל מימות שבעולם כי שרו של ים מכלל הכחות הנפרדים¹¹⁰⁶ וראיה לדברי מה שמצאתי בתרגום ירושלמי קפאו תהומות בלב ים בגו פלגס דימא רבא וזה היה סבת קריעת ים סוף והבן זה.

(טו יא): מי כמכה באים ה' מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: עי' ר' בחיי: מי כמכה באים ה' מי כמכה נאדר בקודש – תוספת ה"א שבשניהם רמז למדת הדין ה"א¹¹⁰⁷ של מי כמכה הראשון היא מדת הדין רפה¹¹⁰⁸ ועל כן הוא ברפה ומקבלת ממדת הדין של מעלה¹¹⁰⁹ שהיא מדה קשה ולכך מי כמכה השני בדגש¹¹¹⁰ והוא מקבל מן הקדש ולכך אמר נאדר בקדש¹¹¹¹ והבן זה.

(טו מז): תפל עליהם אימתה ופחד בגדל ורועף ידמו כאבן עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קניית:

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁰⁵ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 629.
¹¹⁰⁶ עי' זהר בראשית כב ע"א (הובא לעיל פרשת בראשית הערה 149) שעולמות ב"ע המה עולמות הנפרדים.
¹¹⁰⁷ עי' לעיל פרשת בא הערה 1017.
¹¹⁰⁸ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 106 ופרשת נח הערה 380 ועי' שער רפ"ח פרק ה.
¹¹⁰⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 199.
¹¹¹⁰ עי' תיקר"ז (נג ע"א): וענויא דשכינתא אף על גב דאיהי בתלת סטרין בתקיע"ה דאיהי דינא רפיא רפ"ה ובשברי"ם דאיהו דינא קשיא דג"ש גבורה לית לה ענויא כענויא דבעלה דאיהו תרוע"ה שלשל"ת.
 תרגום: ועינוי של השכינה, אף על גב שהיא בשלשה צדדים, בתקיע"ה שהיא דין הרפה, רפ"ה, ובשברי"ם שהוא דין הקשה, דג"ש, גבורה. אין לה עינוי כעינוי של בעלה, שהיא תרוע"ה, שלשל"ת.
 ועי' ספר הפליאה (עמוד שיא): האותיות דוגמת עליונה ומדת הדין קשה תוך האות שמה דגש והיא נקודה אמצעית שעומדת בתוך האות ורמז רחמים רפה היא על האות, ומה שהרפה הוא כמו קו והוא על האות רמז שהרחמים מקיפים, וראה שהאות מקבל דין ורחמים שהוא דגש ורפה כן התפארת מקבל דין ורחמים הדין הוא נקודה והרחמים הוא רפה והוא קו המסבב והדגש והרפה רך וקשה גבור או חלש.

¹¹¹¹ עי' זהר (ח"ב נט ע"א): ועל דא מי כמכה באים יהו"ה (מאי באים אילנא כמה דאת אמר (ישעיה א ט) כי יבושו מאילים אשר חמדתם דהו אילנא דהו פלחין לחד דופסא דמחקקין בגויה ואקרי אלים אילנא) מי כמכה דיעביד כעובדך וירחם על כלא מי כמכה בכל ההוא סחרניה דאילנא דאף על גב דאיהו שלטא נטיר לכלא נטיר לכל שאר ולא בעיא למעבד עמהון גמירא מי כמכה נאדר בקדש בההוא חילא עלאה דאקרי קדש נאדר בקדש ממש ואקרי כח יהו"ה נעם יהו"ה והא אוקימנא מילי.

תרגום: ועל זה מי כמכה באלם ה' (מה זה באים העץ כמו שנאמר כי יבושו מאילים אשר חמדתם שאותו עץ שהיו עובדים לדפוס אחד שהיה חקוק בתוכו ונקרא אילים עץ) מי כמכה שיעשה כמעשיך וירחם על הכל מי כמכה בכל אותו סביב העץ שאף על גב שהוא שולט שומר את הכל שומר את כל השאר ולא רוצה לעשות עמהם כליון מי כמכה נאדר בקודש באותו כח עליון שנקרא קודש נאדר בקודש ממש ונקרא כח ה' נועם ה' והרי בארנו את הדברים.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה אימתה אימת ה' המקבלת מפחד¹¹¹² וכן התפלל משה שתהיה מדת הדין מתוחה כנגד אויביהם והה"א האחרונה הזאת שבשם והיא השכינה שהיתה עם הארון וזהו שנאמר (שמואל א' ד) וארון האלהים נלקחה כי היה לו לומר נלקח אבל זה יורה דבקות השכינה עם הארון ולכך מצינו שנקרא הארון בשם ה' הוא שכתוב (במדבר י') ובנחה יאמר שובה ה' ובנחה ה' כלומר בנסוע הארון ובנחה הארון יאמר קומה ה' שובה ה' ולא אמר קום שוב ועוד כי מלת ובנחה בה"א מורה על נקבה כשהיא אחרונה בתיבה אמרה שמעה קראה גם השכינה בלשון נקבה כי תרגום (שמות לג) פני ילכו שכינתי תהך ולא תרגם יהך והקבלה כך שהוא תהך בלשון נקבה והנה השכינה שהיא התימת הבניין¹¹¹³ מקבלת כח ממדת הגבורה הנקראת פחד ולכך אמר תפול עליהם אימתה ופחד כלומר אימת שכינה המקבלת אצילות מפחד וזה מבואר.

(טו יח): ה' ימלך לעולם ועד:

ע"י רמב"ן: ה' ימלך לעולם ועד יאמר כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם לא יגרע מצדיק עיניו ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים ובאו כזה פסוקים רבים כגון ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה (תהלים קמו י) יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם (שם קיג ב) והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד ט) ואונקלוס נתיירא ממנו בעבור שהמלכות לאלהים היא לעולמי עד ולפיכך עשאו לשון הוה ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא כדרך מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג) ולא הבינותי דעתו בזה שהרי כתוב יהי כבוד ה' לעולם (שם קד לא) וימלא כבודו את כל הארץ (שם עב יט) יתגדל ויתקדש יאמן ויגדל שמך (דבה"י א' יז כד) ויתכן שטעמם כסוד הברכות¹¹¹⁴.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה ה' ימלך לעולם ועד אחר שראו ישראל המלכות בוקע ים וקלסו לשם המיוחד¹¹¹⁵ ומלכותו, סיים הקלום בשם המיוחד, כמו שהתחיל בו אשירה לה'. ואונקלוס עשאו בתרגומו הוה כלשון הכתוב (תהלים י) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואולי דעת אונקלוס שתרגם כן כי משה וכל ישראל כווננו בכתוב הזה אל המלכות ועל כן התמו השירה בו כי מתחלה בדברי השירה פתחו בשם המיוחד הוא שאמר אשירה לה' ועתה רצו להתום אותה במלכות.

ולפי הענין הזה מה שנכתב ימלך חסר¹¹¹⁶ כי המלך עקר המלכות והוא לפעמים משפיע בו השפע ולפעמים מחסרו כפי הרצון והבן זה או אפשר עוד כי כונת אונקלוס בזה לפי שכל הזמנים כלן העבר והעתיד בהש"י הם בהוה כי הוא עד שלא היה זמן והזמן לא יעברנו ולכך תרגם הכתוב בלשון הוה¹¹¹⁷.

(טו כה) וַיִּצְעַק אֶל ה' וַיֹּרְחוּ ה' עַיִן וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסְהוּ:

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹¹² ע"י זהר (ח"ב דף נט ע"ב): תפול עליהם אימתה ופחד אימתה אימה מבעי ליה מאי אימתה דהא לית לך את או מלה חדא באורייתא דלא אית בה רזין עלאין מאי אימתה אמר רבי שמעון כלומר דחילו דשכינתא.

תרגום: תיפול עליהם אימתה ופחד אימתה היה צריך לומר אימה מה זה אימתה שהרי אין לך את או מילה אחת בתורה שאין בה סודות עליונים מה זה אימתה אמר רבי שמעון כלומר יראת השכינה.

וע"י לעיל פרשת בראשית הערה 199.

¹¹¹³ ע"י לעיל פרשת בראשית הערות 94 ו1801.

¹¹¹⁴ ע"י לקמן פסוק כו ודברינו שם.

¹¹¹⁵ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 204.

¹¹¹⁶ ע"י לעיל פרשת שמות הערה 919.

¹¹¹⁷ ע"י לעיל פרשת וירא הערה 478.

ע"י רמב"ן: ושעם ויורהו ה' ע"ץ – שהראה אותו ע"ץ ואמר לו השלך את הע"ץ הזה אל המים וימתקו ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא בענין למוד ויורני ויאמר לי (משלי ד ד) למדני וכן כלם נראה בדרך הפשט כי הע"ץ ההוא ימתיק המים במבועו והוא סגולה בו ולימד אותה למושה ורבותינו אמרו (מכילתא ותנחומא כאן) שהיה הע"ץ מר והוא נס בתוך נס¹¹¹⁸ כענין המלח שנתן אלישע במים (מלכים ב' ב כא) ואם כן אמר ויורהו כי לא היה הע"ץ נמצא במקום ההוא והקב"ה הורהו את מקומו או שהמציאהו אליו בנס ושוב מצאתי בילמודנו (מדרש תנחומא כאן) ראה מה כתיב שם ויורהו ה' ע"ץ ויראהו לא נאמר אלא ויורהו הורהו דרכו כלומר שהורהו ולמדהו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר במר¹¹¹⁹.

(טו כו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפואה: ע"י רמב"ן: וענין הכתוב שמדבר בשני לשונות למצותיו וחקיו ולא אשים עליך כי אני ה' כבר כתבתי לך שלישים בביאור ענינו ויובן ממלת לקול¹¹²⁰ וממלת אני¹¹²¹ כי אם נשמע לקול אלהינו לשמור מצות ה' וחקיו יהיה השם הנכבד¹¹²² רופאנו ומכאן תקנו בברכות אשר קדשנו במצותיו וצונו כי הברכות יש בה מלכות והמצות נצטוו לנו מן העולם ועד העולם¹¹²³

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹¹⁸ ע"י שבת צ"א, פסחים קיח ע"ב, סוטה מז ע"א חולין קכז ע"א, וע"י דברי רבינו לעיל פסוק יט, ולקמן במדבר כא ט, וכן ע"י דברי ר' בחיי לעיל יג ז, לעיל פסוק כב, במדבר כא ט. ¹¹¹⁹ ע"י נפה"ח שער ב פרק יא וז"ל: והן הן הגבורות קדושות כדרכו ית"ש להמתיק מר במר והוא תיקון המדות בשרשן. וע"י פע"ח שער השבת יז: סוד הריח כי הדינין המתפשטין הם חוזרים להתמתק בשרשן ע"י הריח לפי שא' מן ה"ג מנצפ"ך הוא חוטמא והוא עליון שבכולם שהם חוטמא פומא דרועין ידין אצבעין כנזכר באדרא זוטא והחוטמא הוא עליון שבכולם וכשהם מתקבצין ועולין דרך החוטם ונכנסין בו ועולין עד המוח כי שם הדעת ושם שורש הה' גבורות ושם הם מתקבצים ומתמתקים כנודע כי אין הדינין מתמתקים אלא בשורשם. וע"י לש"ו דע"ה ח"ב טו ע"ב: כל אותן הגבורות הנה הם מושרשים למעלה למעלה, כי הרי יציאת כל הנקודות היו מהעינים דא"ק, ומשורש המ"ס בוצד"ק וכמו שבארנו לעיל ח"א. ולכן הנה נכפין כל הדינין ע"י שורשם העליון, וכמ"ש הרב בכוונת שופר (דרושי ר"ה דרוש ז) כי כל כפיית וביטול הדינין אינם אלא ע"י שורשם, כי הגבורות והדינין העליונים הנה הם תמיד ממותקים ומבוססים, לכן הם עצמם כופים את הדינים הקשים ומבססים אותם וממתקים אותם, כי ע"י שכל תולדות הגבורות הקשים שיצאו למטה, הנה הוא רק ע"י שנתרחקו מאור קדושה שלמעלה.

¹¹²⁰ ע"י זהר (ח"א קמה ע"א): פיה פתחה בחכמה דא ה' דשמא קדישא דכלא בה ואיהי סתים וגליא (כלילא) [כללא] דעילא ותתא רזא דעילא ותתא פיה פתחה בחכמה בגין דאיהי סתימא דלא אתיידע כלל דכתיב (איוב כח כא) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה וכד שארי לאתפשטא בחכמה דאתדבק בה ואיהי בגווה (ואיהי) אפיקת קלא דאיהי תורת חסד פיה פתחה בחכמה דא ה"א בתראה דאיהו דבור ומלה תליא בחכמה ותורת חסד על לשונה דא קול דקיימא על דבור לאנהגא ליה ותורת חסד דא יעקב דאיהו על לשונה לאנהגא מלה ולאחדא לה דהא לית דבור בלא קול ואוקמוה. תרגום: "פיה פתחה בחכמה" זו ה' של השם הקדוש שהכל בה, והיא סתומה וגלויה, כלולה ממעלה ומטה, הסוד של מעלה ומטה. "פיה פתחה בחכמה", משום שהיא סתומה שאין נודעת כלל, שכתוב "ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה". וכשמתחילה להתפשט בחכמה שנדבקה בה, והיא בתוכה, (והיא) מוציאה קול, שהיא תורת חסד. "פיה פתחה בחכמה", זו ה"א האחרונה שהיא דיבור, והדיבור תלוי בחכמה. "ותורת חסד על לשונה", זה הקול שעומד על הדיבור להנהיגו. "ותורת חסד", זה יעקב, שהוא על לשונה, להנהיג הדבר ולאחוז אותו, שהרי אין דיבור בלי קול, ובארוה. ¹¹²¹ ע"י תיקו"ז ז ע"א, וכן ע"י זהר (ח"א רד ע"ב): ובגין דא קב"ה אזהר להו לישראל לאתקדשא (כמה דאתמר ד"א דכתיב) (ויקרא יא מד) והייתם קדושים כי קדוש אני מאן אני דא קודשא בריך הוא מלכות שמים קדישא מלכותא אחרא דעעכ"ם אקרי אחר דכתיב (שמות לד יד) כי לא תשתחוה לאל אחר כי יה"ה קנא שמו.

תרגום: ומשום זה הקדוש ברוך הוא הזהיר את ישראל להתקדש, (כמו שנאמר ס"א שכתוב) "והייתם קדושים כי קדוש אני". מי זה "אני", זה הקדוש ברוך הוא, מלכות השמים הקדושה, המלכות האחרת של עובדי עבודת כוכבים ומזלות נקראת אחר, שכתוב "כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו". ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 405.

¹¹²² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 343. וע"י ע"י שעה"כ ג ע"א שלשון נוכח הוא בסוד ו"ק ולשון נסתר הוא בסוד ג"ר.

והמשכיל יבין והנני מאיר עיניך כי כל ברכה שיש בה מלכות היא¹¹²⁴ כן שחלקו כבוד למלכות העולם אשר קדשנו ואשר עשה לנו והסמוכה לחברתה אשר לא יזכרו בה מלכות הן לנכח אתה גבור אתה קדוש וכן כלם ותקנו בעלינו לשבח נסתר מפני שמזכירין בה מלפני מלך מלכי המלכים והבן זה.

(טו כז): וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם: ע"י רמב"ן: ורש"י כתב שתים עשרה עינות מים כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים לא ידעתי מהו הזמון הזה אם במעשה הנסים נעשו שם באותה שעה אבל ראיתי במכילתא (כאן) ר' אלעזר המודעי אמר מיום שברא הקב"ה את עולמו ברא שם שתים עשרה מבויעין כנגד י"ב שבטי ישראל ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים וספר הכתוב זה כי חנו עליהם כל שבט על מבוועו והזקנים ישבו בצלם לשבח האל עליהם שהכין להם כן באר"ץ ציה ועוד לרבותינו במדרש של ר' נחוניא בן הקנה בכתוב הזה פירוש נפלא בעינינו¹¹²⁵.

(טז ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָמוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא: וע"ד הקבלה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לשון ממטיר מלשון משמרת והיא מדת הרחמים המקבלת מן השמים¹¹²⁶ שעליה הזכיר שלמה בחכמתו (משלי לא) ותקם בעוד לילה

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹²⁴ ע"י ספר הקנה (עמוד קיא): מלכות בלא אזכרה לא שכיח אזכרה בלא מלכות שכיח, וה"ק אם האזכרה עם מלכות אז היא ברכה אזכרה בלא מלכות אינה ברכה וכו', דרך האוזן הברכה יורדת שנאמר וישמע אלהים, עבר ולא השמיע לאזנו יצא או לא א"ל לא יצא שעיקר הברכה משמיעת האוזן היונק מהחכמה ומכתר.

¹¹²⁵ קסא. מאי דכתיב (שמות ט"ו כז) ויבואו אלימה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים וכי מה שבח היה בשבעים תמרים באחת מקטני המקומות יש אלף אלא זכו לדוגמתם ויש להם משל בתמרים דכתיב ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם מלמד שרוח צפונית היתה מעורבת שנאמר (שם כ"ה) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים מיד נתן הקב"ה ידו בשטן ומיעטו ואילמלא כך לא יכלו ישראל לעמוד מפניו דכתיב (שם) שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו מלמד שבאותה שעה דבק השטן בהם כדי לאבדם מן העולם דכתיב (שם כ"ד) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה ועוד קטרג על משה עד כי צעק אל ה' ונענה ומאי ויורהו ה' עץ מלמד שעץ החיים היה סביב המים ובא השטן ונטלו משם כדי לקטרג על ישראל ולהחטיאם לאביהם שבשמים והיה אומר להם עתה תכנסו במדבר ועדיין אלה המים שהם מרים הם טובים כי תסתפקו מהם אבל במדבר לא תמצאו אפילו לרחוץ ידיכם ופניכם ותמותו ברעב ובצמא בעירום ובחוסר כל באו אל משה ואמר לו כך וכך דחה אותם ראה כי לא יכול להם התחזק על ישראל ועל משה ובאו העם וילונו על משה כאן חסרים לנו מים ומה נשתה במדבר בא השטן וזיף דבריהם אל משה כדי להחטיאם ומיד כשראה משה השטן ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ אותו עץ החיים היה שהסיר השטן וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו הקב"ה לשטן חק ומשפט ושם נסהו לישראל ובא הקב"ה להזהיר את ישראל ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וגו': קסה. שבעים תמרים (שמות ט"ו כז) מאי טעם אלא קבלו עליהם המצות דכתיב (שם כו) אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך מיד ויבואו אלימה (שם טז) מאי אלימה אלי מה ושם שתים עשרה עינות מים הקב"ה נתן להם בתחילה עינות מים ואחר החזירם להם אבנים דכתיב (יהושע ד' ט) ושתים עשרה אבנים מאי טעמא מפני שבתחילה היתה התורה בעולם נמשלת למים אח"כ נקבעה במקום קבוע מה שאין המים עושין שהיום כאן ומחר להלן:

¹¹²⁶ ע"י זהר (ח"א דף רמו ע"א): אלא אית לחם ואית לחם כמה דאית אילנא ואית אילנא אית אילנא דחיי ואית אילנא דתלייא ביה מותא אית לחם דאקרי לחם עוני ואית לחם דאקרי לחם פנג ומאן איהו (לחם) דא ו' ודא הוא לחמ"ו לח"ם ו' ועל דא כתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים מן השמים ודאי ועל דא מאשר שמנה לחמו לחם ו' דהא מניה אתון האי אילנא והוא מעטרא ליה כדכתיב (שיר ג יא) בעטרה שעטרה לו אמו וכד איהו נקיט ודאי הוא יתן מעדני מלך (בראשית מט כ) ומאן מלך דא כנסת ישראל דהא מניה אתזנת והוא יהיב לה על ידא דצדיק דרגא קדישא את קיימא ומהכא לשאר דרגין דלתתא וכלהו כגוונא דלעילא. תרגום: אלא, יש לחם ויש לחם, כמו שיש אילן ויש אילן. יש עץ החיים ויש עץ שתלוי בו המות. יש לחם שנקרא לחם עוני, ויש לחם שנקרא לחם עונג. ומיהו (לחם), זה ו', וזה הוא לחמ"ו, לח"ם

ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה¹¹²⁷ ולשון הנני עומד ולשון ממטיר יוצא לשכינה כי השם המיוחד¹¹²⁸ עושה שתמטיר ולא היה הכתוב צריך להזכיר השמים כי בידוע שכל מטר מן השמים אבל הכוונה כי המדה הזאת שהפרנסה באה משם לכל העולם כלו בין בעליונים בין בשפלים מקבלת מן השמים כלומר מן הרחמים וזהו לפי דעתי (איוב לט) אם על פיך יגביה נשר שדרשוהו רז"ל (ויק"ר פ"כ סי' ד) על השכינה והזכיר מיד (שם) משם חפר אוכל למרחוק עיניו יביטו וכן הזכיר שלמה (משלי לא) ממרחק תביא לחמה¹¹²⁹ כלומר כי משם באה הפרנסה והמדה הזאת קראה שלמה בשיר השירים (ה ב) אחותי רעיתי ודרז"ל רעיתי פרנסתי כי לה היו מקריבים הקרבנות¹¹³⁰ ומשם באה הפרנסה והברכה שופעת על כל העולם והיה המן יורד במשמרה שלישית של לילה באותה משמרת שמדת רחמים משמרת¹¹³¹ שהרי שלש משמרות הוי הלילה כנגד הגדולה והנכורה והתפארת ונתנו חכמים

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ו', ועל זה כתוב "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", "מן השמים" ודאי. ועל זה, "מאשר שמנה לחמו", לחם ו', שהרי ממנו נזון העץ הזה, והוא מעטר אותו, ככתוב "בעטרה שעטרה לו אמו". וכשהוא לוקחו, ודאי הוא יתן מעדני מלך. ומי המלך, זו כנסת ישראל, שהרי ממנו נזונית, והוא נותן לה על ידי הצדיק דרגה קדושה אות הברית, ומכאן לשאר הדרגות שלמטה, וכולם כדוגמא שלמעלה. ועי' זהר (ח"ב דף מ ע"א): ואי תימא דבימי יהושע אתפרעו לאו הכי אלא אינון דכתיב (יהושע ה ה) וכל העם הילודים במדבר בדרך וגו' בתר דאתפרעו אמר קודשא בריך הוא בקדמיתא אכלתון מצות דקיימא סיהרא בפגימותא ואקרי לחם עני מכאן ולהלאה האי לחם מאתר אחרא להוי מאי הוא דכתיב (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לא מן סיהרא כההוא זמנא אלא מן השמים ממש כמה דכתיב (בראשית כז כח) ויתן לך האלהים מטל השמים.

תרגום: ואם תאמר שנפרעו בימי יהושע לא כך אלא אותם שכתוב וכל העם הילודים במדבר בדרך וגו' אחר שנפרעו אמר הקדוש ברוך הוא בהתחלה אכלתם מצות כשעמדה הלבנה בפגימתה ונקרא לחם עני מכאן והלאה לחם זה יהיה ממקום אחר מה הוא שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים לא מהלבנה כמו אותו זמן אלא מן השמים ממש כמו שכתוב ויתן לך האלהים מטל השמים.

¹¹²⁷ עי' זהר (ח"א דף כ ע"ב): נהורין עלאין דקא מנהרין נהרן בההוא רקיע השמים וכו' לאצטיירא [לתתא] (להכא) ציורין כדקא חזי דכתיב (בראשית א יז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים [וגו'] ולמשול ביום ובלילה שלטנו דתרין נהורין [דא] (ד)איהו שלטנו כדקא חזי מאור גדול שלטנו ביממא מאור קטן שלטנו בליליא ורזא דא מהכא שלטנותא דדכורא ביממא למנאה ונ"א למלאהו ביתיה דאצטרין ולאעלא ביה טרפא ומזונא כיון דעאל ליליא ונוקבא נקיט כלא לית שלטנו ודביתא (בביתא) בר בנוקבא דהא כדן שלטנו [דיליה] (דיליה) דכתיב (משלי לא טו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה היא ולא הוא [ממשלת היום דדכורא ממשלת הלילה דנוקבא].

תרגום: המאורות העליונים שמאירים, אורם באותו רקיע השמים וכו', לצייר למטה ציורים כראוי, שכתוב "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וגו', ולמשול ביום ובלילה", שלטון של שני אורות אלו זהו שלטון כראוי. המאור הגדול שלטנו ביום, המאור הקטן שלטנו בלילה. וסוד זה, מכאן שלטון הזכר ביום לצוות (למלא) לביתו שצריך ולהכניס בו טרף ומזון. כיון שנכנס הלילה והנקבה לוקחת הכל, אין שלטון הבית, רק בנקבה, שהרי אז השלטון שלה, שכתוב "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה", היא ולא הוא. ממשלת היום של הזכר, וממשלת הלילה של הנקבה.

¹¹²⁸ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 204.

¹¹²⁹ עי' זהר (ח"ב נ ע"ב): רבי חייא פתח (משלי לא יד) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה היתה כאניות סוחר דא כנסת ישראל ממרחק תביא לחמה כמה דאת אמר (ישעיה ל כז) הנה שם יהו"ה בא ממרחק תביא לחמה בחד דרגא דשאר עלה וביה אתמשכו כל אלין נחלין ומבועין דאזלין בימא כמה דאת אמר (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו'.

תרגום: רבי חייא פתח היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה היתה כאניות סוחר דא כנסת ישראל ממרחק תביא לחמה כמו שנאמר הנה שם ה' בא ממרחק תביא לחמה בדרגה אחת ששורה עליה ובה נמשכו כל הנחלים והמעיינות הללו שהולכים לים כמו שנאמר "כל הנחלים הולכים אל הים וגו'".

¹¹³⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 107.

¹¹³¹ עי' זהר (ח"ב מא ע"ב): וכד זכוון נפישין רוחא תבר תרין משמרות דחמור נוער כלבים צועקים וסליק למשמרת דשחר דביה אדם ואתהדר בר נש אדון הדא הוא דכתיב (שם לב ו) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה וסליק לדרגא דאדם דאתמר ביה (שם א כח) ורדו בדגת הים ובעוף השמים וגו' (שם ט ב) ומוראכם וחתכם וגו'.

תרגום: וכשרבות הזכיות הרוח שובר שתי משמרות של חמור נוער וכלבים צועקים ועולה למשמרת השחר שבו האדם וחוזר האדם [להיות] אדון זהו שכתוב ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ועולה לדרגת אדם שנאמר בו ורדו בדגת הים ובעוף השמים וגו' ומוראכם וחתכם וגו'.

סימן למשמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישיית תינוק יונק משדי אמו כלומר שהוא זמן הפרנסה לכל באי העולם שהיא מזדמנת בזמן שמדת הרחמים משמשת ומכאן תבין שהמן עקרו משפע הרחמים שהוא האור וזהו לשון מן השמים כמו (מלכים א' ח) ואתה תשמע השמים¹¹³² וכתיב (תהלים עח) ודגן שמים נתן למו והוא היה זמן ירידת הטל הוא שכתוב (במדבר יא) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו¹¹³³ אבל ישראל היו מלקטין אותו ביום שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר וכתוב ולחם בבקר לשבוע.

(טז ו): ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים:

ע"י רמב"ן: רמז הכתוב לדברי ר' אלעזר בן חסמא במלת היום שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון¹¹³⁴ כמו שאמרו (ברכות יז ע"א) אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והן נהנין מזיו השכינה ובני העולם הבא יתקיימו בהנאתן מזיו השכינה בהדבקים בו בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקראת כן שאמר בה הכתוב (ישעיה כח ה) יהיה ה' צבאות לעטרת צבי¹¹³⁵ ובה נאמר (שה"ש ג א) בעטרה שעטרה לו אמו¹¹³⁶ ורמזו על קיום בני העולם הבא ורמזו על עיקר המן ואמר הכתוב

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

ועי' עוד ח"א רלא ע"ב

¹¹³² עי' לעיל הערות 56, 214, 962.

¹¹³³ עי' זהר (ח"ג צז ע"ב): וספרתם לכם לכם דייקא כד"א וספרה לה שבעת ימים לה לעצמה אוף הכא לכם לעצמכם ולמה בגין לאתדכאה במיין עלאין קדישין ולבתר למיתי לאתחברא ביה במלכא ולקבלא אורייתיה התם וספרה לה שבעת ימים הכא שבע שבתות אמאי שבע שבתות בגין למזכי לאתדכאה במיין דההוא נהר דנגיד ונפיק ואקרי מים חיים וההוא נהר שבע שבתות נפקו מניה ועל דא שבע שבתות ודאי בגין למזכי ביה כמה דאתתא דכיו דילה בלילא לאשתמשא בבעלה כך כתיב וברדת הטל על המחנה לילה על המחנה כתיב ולא כתיב וברדת הטל לילה [אלא על המחנה בגין דירד מההוא נקודה על אינון יומין דאתקראו מחנה ומתחברת במלכא קדישא] ואימתי נחת האי טלא כד קריבו ישראל לטורא דסיני כדין נחת ההוא טלא בשלימו ואדכי ואתפסקת זוהמתן מנייהו ואתחברו ביה במלכא וכ"י וקבילו אורייתא והא אוקימנא ובההוא זמנא ודאי כל הנחלים הולכים אל הים לאתדכאה ולאסתחאה וכלא אתקשרו (ס"א אתקדשו) ואתחברו ביה במלכא קדישא.

תרגום: וספרתם לכם, לכם דווקא, כמו שנאמר וספרה לה שבעת ימים, לה לעצמה. אף כאן לכם לעצמכם, ולמה, כדי להטהר במים קדושים עליונים. ואחר כך להתחבר עם המלך ולקבל תורה שם. וספרה לה שבעת ימים, כאן שבע שבתות. למה שבע שבתות, כדי לזכות להטהר במים של אותו נהר ששופע ויוצא ונקרא מים חיים. ואותו הנהר שבע שבתות יצאו ממנו, ועל כן שבע שבתות ודאי, כדי לזכות בו, כמו שאשה טהרתה בלילה לשמש עם בעלה, כך כתוב וברדת הטל על המחנה לילה, על המחנה כתוב ולא כתוב וברדת הטל לילה, אלא על המחנה, משום שיורד מאותה נקודה על אותם הימים שנקראו מחנה, ומתחברת עם המלך הקדוש. ומתי יורד הטל הזה, כשקרבו ישראל להר סיני, אז ירד אותו הטל בשלמות ונטהרו ופסקה זוהמתם מהם, והתחברו עם המלך ועם כנסת ישראל, וקבלו תורה. והרי בארנו, ובאותו זמן ודאי כל הנחלים הולכים אל הים להטהר ולרחץ, והכל נקשרו (התקדשו) והתחברו עם המלך הקדוש.

¹¹³⁴ עי' ספר הפליאה (עמוד תכט): רבוע יה"ה והוא מ"ן ויאכלו בני ישראל את המן הוא זיו השכינה כי אין מן בעולם כמו זיו השכינה, א"ל בני אמרת לי שהוא מ"ן איך הוא מן, א"ל חייך כך הוא מ"ם נר"ן הוא רבוע יה"ה ועל שהוא מתוק לחיך נקרא מ"ן.

¹¹³⁵ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 214.

עי' זהר (ח"ג רנח ע"א): ועוד ד' רבתי ד' בתי תפלין דמנח להון א"ח ואתעטר בהו ואינון פאר על רישיה ואינון יה"ה (ס"א יה"ה) י' עטרא על ה' דאיהי ברתי יה"ה בחכמה יסד ארץ אבא יסד ברתי ה' אמא עלאה עטרה על ו' דאיהו ברא והיינו כונן שמים בתבונה באמא כונן ברא והאי איהו דעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם.

תרגום: ועוד ד' רבתי, ארבעה בתי תפלין שמניח אותם א"ח, ומתעטר בהם, והם פאר על ראשו, והם יה"ה (יה"ה), י' עטרה על ה' שהיא בת, וזהו "יה"ה בחכמה יסד ארץ", אבא יסד בת, ה' אמא עליונה, עטרה על ו' שהוא בן, וזהו "כונן שמים בתבונה" באמא כונן בן, וזהו שעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם.

¹¹³⁶ עי' לעיל פרשת בא הערה 1126.

ועי' תיקו"ז (קעא ע"א): הא ציון דאיהי שכינתא נפקא בכל קשוטין דילה וכל עלמא מורין לה באצבע החד"ד (ישעיה ל"ג) חזה ציון קרית מועדנו וחתן נפיק מעוטר לגבה וכל עלמא אמרי (שיה"ש ג א)

(תהלים עח כג – כה) ויצו שחקים ממעל¹¹³⁷ ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו לחם אבירים אכל איש¹¹³⁸ וכך אמר (שם קה מ) ולחם שמים ישביעם שנראה מזה שיהיה הדגן הזה בשמים והורידו להם בפתיחת דלתיו והוא מה שפירשתי שנתגשם האור כי באור העליון יאמר הכתוב כלשון הזה נפתחו השמים ואראה מראות אלהים¹¹³⁹ (יחזקאל א א) או שכבר היה בשמים כמאמרם (אבות פ"ה מ"ו) שנברא בין השמשות.

(מז ז): ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלגתיכם על ה' ונחנו מה כי תלוננו (תלנינו) עלינו:

ע"י ר' בחיי: הזכיר כבוד ה' שהוא מדת הדין וכענין שכתוב (שמות כד) ומראה כבוד ה' כאשר אוכלת¹¹⁴⁰ לכך נרמז כאן השם למפרע¹¹⁴¹ והוא רמז למדת הדין בכל מקום.

(מז ח): ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע בשמע ה' את תלגתיכם אשר אתם מלינים עליו ונחנו מה לא עלינו תלגתיכם כי על ה':
ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה בערב בשר לאכול ולחם בבקר, ייחד הפרנסה בשני עתים, זה ביום וזה לילה¹¹⁴², כנגד מידת הדין ומידת הרחמים והודיע הכתוב הזה כי פרנסת הבשר מזדמנת בערב ופרנסת הלחם בבקר¹¹⁴³ ומה שדרשו רז"ל במסכת ע"ז (ג ע"ב) שלישיות

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו חתונתו שכינתא עלאה שמחת לבו שכינתא תתאה יום דתרוייהו עמודא דאמצעייתא בוצינא קדישא הא כלה מתקשטא לגבי בעלה דאיהו יהו"ה ברא דמלכא.

תרגום: הנה ציון שהיא השכינה יוצאת בכל הקשטים שלה וכל העולם מורים עליה באצבע זהו שכתוב חזה ציון קרית מועדנו והחתן יוצא מעטר אליה וכל העולם אומרים צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו חתנתו השכינה העליונה שמחת לבו השכינה התחתונה היום של שניהם העמוד האמצעי הנר הקדוש הרי הכלה מקשטת לבעלה שהוא יהו"ה בן המלך.

¹¹³⁷ ע"י זהר (ח"ג כו ע"א): ושחקים יזלו צדק (ישעיה מה ח) דכד שמים נטיל ליה ממעל מההוא אתר עלאה דשאר עילוי כדין שחקים יזלו צדק מאן שחקים אתר דטחנין מנא לצדיקיא ומאן נינהו נצח והוד דאינון ודאי טחנין מנא לצדיקיא למאן לההוא אתר דאקרי צדיק דהא אינון טחנין ליה לההוא מנא דאתיא מלעילא וכל ההוא טיבו מתכניש בגווייהו למיהב ליה לדרגא דצדיק בגין דיתברכא צדק מההוא נזילו דלהון ועל דא טחנין מנא לצדיקיא מאן צדיקיא דא צדיק וצדק יוסף ורחל דכד מזדווגן כחדא צדיקים אקרו.

תרגום: ושחקים יזלו צדק, שכאשר שמים נוטל אותם, ממעל מאותו מקום עליון ששורה עליו, אזי שחקים יזלו צדק. מי השחקים, זה המקום שטוחנים מן לצדיקים, ומיהם נצח והוד, שהם ודאי טוחנים מן לצדיקים. למי, לאותו מקום שנקרא צדיק, שהרי הם טוחנים את אותו המן שבא מלמעלה, וכל אותו טוב נכנס בתוכם, לתת אותו לדרגה של צדיק, כדי שיתברכו צדק מאותה נזילה שלהם, ועל זה טוחנים מן לצדיקים. מיהם הצדיקים, זה צדיק וצדק, יוסף ורחל, שכאשר מזדווגים כאחד, נקראו צדיקים.

¹¹³⁸ ע"י זהר (ח"ב סא ע"ב): ותא חזי כל יומא ויומא נטיף טלא מעתיקא קדישא לזעיר אנפין ומתברכאן כל חקל תפוחין קדישין ומההוא טלא אנגיד לאינון דלתתא ומלאכין קדישין אתזנו מניה כל חד וחד כפום מיכליה הדא הוא דכתיב (שם עח כה) לחם אבירים אכל איש ומההוא מזונא אכלו ישראל במדברא.

תרגום: ובא וראה כל יום ויום נוטף טל מהעתיק הקדוש לזעיר אנפין ומתברכים כל שדה התפוחים הקדושים ומאותו טל נמשך לאלו שלמטה וממנו נזונים מלאכים קדושים כל אחד ואחד כפי מאכלו זהו שכתוב לחם אבירים אכל איש ומאותו מזון אכלו ישראל במדבר.

¹¹³⁹ ע"י לקמן פרשת אמור הערה 1780.

¹¹⁴⁰ ע"י לקמן פרשת ואתחנן הערה 2140.

¹¹⁴¹ בר"ת "יהו"ה ונחנו מה כ"י וע"י לעיל פרשת נח הערה 399 וע"י עוד בדברי רבינו פרשת במדבר

פ"א פסוק נא.

¹¹⁴² ע"י לעיל פסוק ד.

¹¹⁴³ ע"י זהר (ח"ב דף כא ע"א): אמר רבי יוחנן שעת המנחה הוא משש שעות ולמטה דתניא רבי יצחק אמר מאי דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבועו לחם בין הערבים דהוא

יושב וזן את העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כנים¹¹⁴⁴ בפרנסת בשר הוא מדבר שהרי שעות שלישיות מן היום משתים עשרה שעות שהוא היום הם נקראות ערב וכן כתוב בין הערבים תאכלו בשר, למדך הכתוב ששני ערבים הם, ערב אחד ג' שלישיות, ערב שני ג' רביעיות, שאז החמה שוקעת. והבשר היה מזדמן להם לישראל בין שני ערבים הללו, זהו לשון בין הערבים תאכלו בשר, והוא זמן שחישת הפסח שכתוב בו (ויקרא כג) בין הערבים פסח לה, אבל פרנסת הלחם היתה בבקר כנגד מדת רחמים, וזה יורה על מעלת המן שלא רבו האמצעים.

(טז טז): זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְקַטֹּוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ עֹמֵר לְגִלְגָּלַת מִסֶּפֶר נִפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֶהְלוֹ תִקְחוּ:

ע"י ר' בחיי: ודע כי הכתוב הזה כולל שני ענינים גדולים שכל אחד מהם כולל העליונים והתחתונים ואלו הם האותיות והפרנסה שאין לך דבר בעולם שלא יהא נכלל בצורות כ"ב אותיות וגם אין לך דבר נמצא בעולם בין העליונים בין התחתונים שלא יהא צריך פרנסה שכל מי שצריך קיום מזולתו הרי זה פרנסתו וכבר בארו לנו רז"ל מעלת המזמור תהלה לדוד שהאומרו ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב וגלו לנו עיקר הטעם בהיותו כולל האותיות והפרנסה האותיות הוא מסודר באלפ"א בית"א¹¹⁴⁵ והפרנסה שכתוב בו (תהלים

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

שעתא דדינא תאכלו בשר וכתוב (במדבר יא לג) הבשר עודנו בין שניהם ואף יהו"ה חרה בעם משום דבין הערבים דינא דמלכותא שליט ובבקר תשבעו לחם משום דאקרי חסד ההיא שעתא וכתוב (תהלים נב ג) חסד אל כל היום וכתוב (בראשית א ה) ויקרא אלהים לאור יום דאיהו מצפרא רבי תנחום אמר דא סומק ודא חוור סומק בין הערבים דכתיב (שמות טז יב) בין הערבים תאכלו בשר וחווורא בצפרא דכתיב ובבקר תשבעו לחם רבי יצחק אמר כתיב (שם יב ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וגו' דהוא שעתא למעבד דינא רבי יהודה אמר ילפינן משני כבשים שבכל יום האחד מתקרב כנגד מדת החסד והשני כנגד מדת הדין תרגום: אמר רבי יוחנן שעת המנחה הוא משש שעות ולמטה שלמדנו רבי יצחק אומר מהו שכתוב בין הערביים תאכלו בשר ובבוקר תשבעו לחם בין הערביים שהיא שעת הדין תאכלו בשר וכתוב הבשר עודנו בין שניהם ואף ה' חרה בעם משום שבין הערביים דין המלכות שולט ובבוקר תשבעו לחם משום שאותה שעה נקראת חסד וכתוב חסד אל כל היום וכתוב ויקרא אלהים לאור יום שהוא מהבוקר.

רבי תנחום אומר זה אדום וזה לבן אדום בין הערביים שכתוב בין הערביים תאכלו בשר ולבן בבוקר שכתוב ובבוקר תשבעו לחם רבי יצחק אמר כתוב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערביים וגו' שהיא שעה לעשות דין רבי יהודה אמר למדנו משני כבשים שבכל יום האחד מתקרב כנגד מדת הדין.

¹¹⁴⁴ ז"ל הגמ': אמר רב יהודה אמר רב שתיים עשרה שעות הוי היום שלש הראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים רביעיות יושב ומשחק עם לויתן שנאמר לויתן זה יצרת לשחק בו וכו'.

¹¹⁴⁵ ע"י זהר (ח"ג רכו ע"א): אר"ש מאן דפתח פתחא יימא א"ר אלעזר תנינן כל מאן דאמר תהלה לדוד בכל יום תלת זמנין איהו בר עלמא דאתי והא אתמר טעמא אי בגין פרנסה ומזונא דכל עלמין תרין זמנין אינון בכל יומא בצפרא ובפנייא דכתיב בתת יי' לכם בערב בשר וגו' אמאי תלת זמנין בכל יומא אלא תרין למזונא דבני אינשי ודכל עלמא וחד למיהב תוקפא לההוא אתר דפתיחו ידו ותרין מזונין אלין משניין דא מן דא וכלהו תלת מזוני כתיבי הכא ואתה נותן להם את אכלם בעתו דא מזונא דעתירי דיהיב מיכלא סגי בעתו הא חד תרין דכתיב ומשביע לכל חי רצון דא מזונא דמסכני דאינון שבעין מרצון ולא מגו מיכלא סגי

תלת דכתיב פותח את ידך דא תוקפא לההוא אתר דפתיחו דידי נפקא רצון ושבעא לכלא תו הכי אוליפנא דלא איהו אלא תרי זמני בגין מזונא ופרנסה בכל יומא דאלין חיובא על ב"נ ואי אמר יתיר לאו בגין חובה איהו אלא בגין שבחא גו תושבחן דזמירות דדוד מלכא* מ"ט בגין דפרנסה לא חזי למשאל אלא בתר צלותא ופרנסה דמאריה מלכא ייכול בקדמיתא ולבתר ייכלון עבדו

תרגום: אמר רבי שמעון מי שפותח פתח יאמר. אמר רבי אלעזר, שנינו כל מי שאומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים הוא בן העולם הבא, והרי נתבאר הטעם, אם בגלל פרנסה ומזון של כל העולמות פעמיים הם בכל יום, בבוקר ובערב, שכתוב "בתת ה' לכם בערב בשר וגו'", למה שלש פעמים בכל יום. אלא שנים למזון בני אדם ושל כל העולם, ואחד לתת חוזה לאותו מקום שידו

קמה) פותח את ידך וגו' והנה הכתוב הזה יכולול את שניהם כי כ"ב אותיות התורה רשומות בו והוא מדבר בענין הפרנסה ומוזה דרשו רז"ל לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות.

(מז כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' מקר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר: עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה שבתון שבת קדש לה', מחר יאמר שבתון של מחר, כנגד השבת של העליונים שהוא שבת קדש לה'¹¹⁴⁶.

(מז כד) ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה: עי' ר' בחיי: ודרשו רז"ל היום לא תמצאוהו אבל לעוה"ב תמצאוהו¹¹⁴⁷ ובאור זה כי ביום שבת לא ימצאו המן אבל לעוה"ב ימצאו יסוד המן הוא האור העליון בעצמו ונוכרת מלת היום ג' פעמים בכתוב לרמוז על שלש סעודות בשבת¹¹⁴⁸.

סמ מאיר הרמב"ן ור' בחיי

פתוחות.

ושני מזונות אלו משונים זה מזה, וכולם שלשה מזונות כתובים כאן "ואתה נותן להם את אכלם בעתו", זה מזון העשירים, שנותן אוכל רב בעיתו, הרי אחד. שנים, שכתוב "ומשביע לכל חי רצון", זה מזון העניים, שהם שבעים מרצון ולא מתוך אוכל רב. שלשה, שכתוב "פותח את ידך" זהו חוזק לאותו מקום, ובפתיחת ידיו יוצא רצון ושובע לכל. עוד כך למדנו, שאינו אלא פעמיים בשביל מזון ופרנסה בכל יום, שאלו חיוב על האדם' ואם אמר יותר, לא בגלל שחובה הוא, אלא בשביל שבח תוך תשבחות של זמירות דוד המלך (שיוצא ידיו של הקדוש ברוך הוא, ומברך ושבעים מרצון, ועל זה אין חיוב הוא אלא פעמיים ביום, ושבח הוא לקדוש ברוך הוא לתת לו זמירות של דוד המלך) למה, משום שפרנסה לא ראוי לשאול רק לאחר התפלה, ופרנסת רבנו המלך יאכל בתחלה, ואחר כך יאכלו עבדיו. ועי' לקמן הערה 1147.

¹¹⁴⁶ עי' ספר הקנה (עמוד קמד): מאי שבתון א"ל הרי כאן ג' מדות שבת כנ"ו ו' רומז ביסוד ה' פשוטה הוא שבת הגדול והנה האם עם הבנים עמך שנאמר הוא לכם שיום הכפורים רומז במדה הנקראת אם הבנים היא הבינה ורומז בעטרה זהו שנאמר כפורים מיעוט רבים שנים ע"כ קרא גם את יה"כ שבת.

¹¹⁴⁷ עי' זהר חדש (נא ע"א): ואיהי קיומא דעלמא. וע"ד איתערו חברייא על תלת מלין עלמא מתקיים על התורה דא יעקב. על העבודה דא תורה שבע"פ. ועל גמילות חסדים דא אברהם. ד"א עבודה דא יצחק וכולא חד.

וכד איתער האי כהן להאי עבודה כדין נחית לחם מן השמים להאי ארץ וזן ליתבהא. ומאי לחם. דא לחם דאסתלק לעילא ומזוני במזל תליין. ומתמן נחית בשבת מזוני. כיון דאיהי קיומא דלעילא. בגין דהוא עלמא דאתי ועלמא דאתי אפיק נהירו לעילא.

ועל דא היום לא תמצאוהו בשדה בגין דהאי יומא קבילת האי שדה שקיו לגרמה. אבל לעלמא דאתי תשכחון ההוא יומא טבא דא הוא שדה דנהיר בנהירו דשמשא.

ות"ח האי שבת כ"ל איקרי. בגין דחמשין תרעין ביה אתפתחין ואיתער. וכד האי כל אתער לכלה כדין אימא עילאה אלבישת ליה גבורן עילאין ואיתערו רחמין בעלמין ותיקונא עילאה אתתקן. תרגום: והיא קיום העולם ועל זה העירו החברים על שלשה דברים העולם עומד על התורה זה יעקב על העבודה זו תורה שבעל פה ועל גמילות חסדים זה אברהם דבר אחר עבודה זה יצחק והכל אחד.

וכשמתעורר הכהן הזה לעבודה הזו אזי יורד לחם מן השמים לארץ הזו וזן את יושביה ומה הלחם זה הלחם שהתעלה למעלה והמזון במזל תלויים ומטל היורד בשבת נותן מזונות כיון שהיא הקיום של מעלה משום שהוא העולם הבא והעולם הבא מוציא אור למעלה.

ועל זה (שם) היום לא תמצאוהו בשדה משום שהיום הזה מקבלת השדה הזו השקאה לעצמה אבל לעולם הבא תמצאו את אותו יום טוב זהו שדה שמאיר באור השמש.

ובא ראה השבת הזו נקראת כ"ל משום שיש בה חמשים שערים נפתחים והתעורר וכשהכל הזה מתעורר לכלה אזי האם העליונה מלבישה אותו גבורות עליונות ומתעוררים רחמים בעולמות והתקון העליון מתתקן.

¹¹⁴⁸ עי' זר"ח מח ע"א): סעודתי דשבת בכל אינון אוכלוסין עילאין ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאוהו בשדה תלת זמנין היום כחושבן תלת סעודתי באתקריאו ענג ומהו ענג הה"ד וקראת לשבת ענג' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ובחשבון תלת גלויות שאמר משה

והנני מגלה סוד אשר הסתירו חכמי האמת בנ' סעודות¹¹⁴⁹ וארמונו לך בכאן ואומר כי סעודה ראשונה היא סעודת הלילה היא מדת שמור ונקראת בשם מלכות ומזה האירו רז"ל את עינינו שהיו אומרים בערב שבת באו ונצא לקראת כלה שבת מלכתא ואמרו באי כלה באי כלה ועל כן הזכיר תחלה אכלוהו היום כי מלת אכלוהו מלשון כלה ואין מקדשים את האיש כי אם את האשה סעודה שניה היא של שחרית והיא רמז למדת יסוד הנקרא שבת הגדול¹¹⁵⁰ ועיקר קדוש אינו אלא ביום ועל כן נקרא קדוש היום קדושא רבא¹¹⁵¹ וכן תפלת ערבית אנו אומרים אהבת עולם ואותה של שחרית קורין רז"ל אהבה רבה¹¹⁵² וידוע כי הלילה שמור והיום זכור¹¹⁵³ ועל כן אמר כי שבת היום לה' סעודה שלישיית היא של מנחה והוא חתימת היום¹¹⁵⁴ רמז לראשית¹¹⁵⁵ הראשית שהוא עיקר הבנין וראשו ועל כן אמר היום לא תמצאוהו כי מלת לא כמו אין כי החכמה מאין תמצא¹¹⁵⁶ כל זה ממטה למעלה והם סעודות לנפש בחיים האמתיים בתענוג הקיים והנצחי ומעתה הבן גודל מעלת המקיים שלש סעודות ושכרו וזכותו הגדול בכונה הגדולה והעליונה הזאת.

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

כנגדן אה"ה אה"ה אה"ה תלת זמנין. תרגום: סעודות השבת בכל אותם ההמונים העליונים ואמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה שלש פעמים היום כחשבון שלש סעודות שנקראו ענג ומהו ענג זהו נאמר (ישעיה נח) וקראת לשבת ענג (בראשית ב) ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ובחשבון שלש גליות שאמר משה כנגדן אה"ה אה"ה אה"ה שלש פעמים עי' זהו (ח"ב פח ע"א): ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו ומאן דגרע סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא בר נש סגי. תרגום: ועל זה צריך אדם להתענג שלש הפעמים הללו שהרי בזה תלויה האמונה העליונה בעתיק הקדוש ובזעיר אנפין ובשדה התפוחים וצריך אדם להתענג בהם ולשמח בהם ומי שגורע סעודה מהם מראה פגם למעלה וענשו של האדם ההוא גדול.

¹¹⁴⁹ עי' ספר הקנה (עמוד קמג): ג' סעודות סודם סוד גדול אין כמוהו וע"כ נאמר ברמז ונתן סודו לחסידים ז"ל והם אמרו המקיים ג' סעודות ניצול מג' פורעניות מחבלי משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג מגוג שנאמר הנה יום בא לה' וגומר, והכוונה סעודה הראשונה נגד העטרה וב' ככרות לחברה בת"ת ואז ינצל מדינה של גיהנם כי העטרה מדת הדין הרפה הדנה בע' שרים את התחתונים וגוזרת חליפין וגיהנם, ולכן המוציאה מהדין ומקרבה אל הרחמים ע"י פעולת הסעודה כ"י היא מצילו מן הדין, סעודה שנייה נגד הת"ת ות"ת עתיד לעשות מלחמה עם שרו של עשו הוא סמאל ואלולי הבינה עוזרו ומעלהו עם במתי ארץ הם הזרועות אין כל בריה יכולה לסמאל והנה הת"ת מגדע אילנו של סמאל וע"כ נקרא גדיאל מלשון גודו אילנא וזה יהיה בביאת המשיח והקב"ה מצילן ע"י קיום השלש סעודות, כי בהיות הקירוב שלם בד"ו פרצופים אז אם הבנים שמחה הללו יה וע"כ צריך שני ככרות, אבל סעודה שלישיית רומז במדה הנקראת אין הוא המקור העליון וע"כ אמר היום לא תמצאוהו בשדה כי זו המדה אינם בדין כלל, כי מלת שדה רומז בדין ומתקבצים ע' שרים החיצונים וע' אומות למטה ובאו כולם לעשות מלחמה עם הד"ו פרצופים שרי ישראל והאומות למטה עם ישראל וכולם יעמדו בדין שהצעקה עולה למעלה בסעודה ג' הוא כ"ע כולו רחמים.

¹¹⁵⁰ עי' לעיל פרשת שמות הערה 92. ועי' תיקו"ז (מ ע"א): וברזא דא תשכח טעמין ונקודין ואתוון והכי בכל את ואת ורזא דמלה ש' תלת תגין לעילא כמו זיינין דספר תורה בה רשימין (ס"א רמיזין) כתרין ונקודין ואתוון והכי בכל את ואת ש' שבת הגדול בינה שבת הקטן מלכות ב' תרין דרועין גדולה גבורה ת' תפארת ביה שקיל שבת לכל אורייתא תלת כתרין דש תלת ספירן עלאין וכלהו כלילן בתיובתא דאיהי שכינתא עלאה ועלה אתמר תפלת כל פה.

תרגום: ובסוד זה תמצא את הטעמים ונקודות ואותיות, וכן בכל אות ואות. וסוד הדבר ש' שלשה תגים למעלה כמו זיינים של ספר תורה, בה רשומים (רמוזים) כתרין ונקודות ואותיות. וכך בכל אות ואות ש' שבת הגדול בינה, שבת הקטן מלכות. ב' שתי זרועות גדולה גבורה. ת' תפארת בו שקולה שבת לכל התורה. שלשה כתרין של ש, שלש ספירות עליונות, וכולם כלולים בתשובה, שהיא שכינה העליונה, ועליה נאמר תפלת כל פה (תפילת שמנה עשרה).

¹¹⁵¹ עי' ספר הקנה (עמוד קלה): מזמין הלוי בסעודת היום וסעודה זו כנגד ת"ת ומברך קידושא רבא ונקרא קידושא רבתי.

¹¹⁵² עי' לקמן פרשת וזאת הברכה הערה 2465.

¹¹⁵³ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 184.

¹¹⁵⁴ עי' לעיל פרשת בראשית הערות 94 ו1801.

¹¹⁵⁵ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 18.

¹¹⁵⁶ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 60.

(מזו לג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהָרֹן קַח צִנְצָנֶת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מְלֵא הָעֶמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לְפָנַי ה' לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֵיכֶם:

ע"ר ר' בחיי: ויתכן שנאמר כי מה שצוה בזה לאהרן שבא לרמוז כי הכהנים הלויים מורי התורה שעתידין לצאת מאהרן יהיו מזונותם בהרוחה ולא בעמל כאוכלי המן וכענין שכתוב (דברי הימים ב' לא) ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' והזכיר תחלה והנה אותו לפני ה' לבאר כי מזון תלמידי חכם שבכל דור ודור הוא מסור לשם יתברך והוא מונח לפני ה' ועל כן אמר והנה אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם כי הוא לפני ה' יתברך מונח ושמור לדורות והוצרך לרמוז זה לפי שהתורה היא ממקור החכמה העליונה¹¹⁵⁷ והחכמה תחיה בעליה והיא היא מקור הברכה והחיים האמתיים וכענין שכתוב (תהלים קלד) שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ¹¹⁵⁸ ועל כן ראוי להיות הפרנסה והמזון¹¹⁵⁹ שהם חיי הגוף דבקים בתורה שהיא חיי הנפש ואח"כ לפני העדות כי הניח מן המן למשמרת לפני העדות להיות לאות ולעד לדורות למען יראו את הלחם ומפני זה הזכיר בינתים כאשר צוה ה' אל משה והיה הכתוב ראוי לומר ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת כאשר צוה ה' אל משה אבל באר כי מזון בעלי התורה שמור ומונח לפני ה' כאשר צוה ה' את משה בהר סיני שאמר לו (שמות לד) פסל לך שיהיה הפסולת שלו וכמו שדרשו רז"ל שמשם נתעשר ומשם זימן לו הקב"ה פרנסתו.

(יז ה): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לְפָנַי הָעֵם וְקַח אֶתֶּךָ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּה אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ:

ע"ר ר' בחיי: והנה ההפרש שבין המטה והכידון כהפרש שיש בין נבואת משה לנבואת יהושע והמטה מספרו ידוע וכידון הוא המלאך¹¹⁶⁰ והבן זה כי נבואת משה היתה מאמתת כח העליון בלתי אמצעות מלאך ונבואת יהושע היתה על ידי המלאך שחזר למקומו אחר מות משה עבד ה' והחילוק שבין נבואת משה¹¹⁶¹ רבינו ליהושע כחילוק שבין השמים לארץ כי זה פועל וזה מקבל ולכך כל ימי משה אכלו לחם מן השמים¹¹⁶² שנאמר הנני ממטיר לכם

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁵⁷ ע"י זהר (ח"ג דף קפב ע"א): פתח ואמר טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש אי לאו דהא אתגלייא מלה דא לא (שמענא ולא) ידענא מאי קאמר טובה חכמה דא היא חכמה דהיא תחת השמש (ס"א לכורסייא) כורסייא מתתקנא ליה טובה חכמה עם נחלה יאה ושפירא כד איה שרייא עמהון דישראל דאינון נחלה ועדבא דילה לאתקשרא בה אבל תושבחתא יתיר לרואי השמש לאינון דזכו לאתחברא בשמשא ולאתקשרא ביה דהא אחיד באילנא דחיי ומאן דאחיד ביה בכלא אחיד בחיין דהאי עלמא ובחיי דעלמא דאתי ודא הוא דכתיב ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה מאי ויתרון דעת דא אילנא דחיי יתרון דילה מהו החכמה ודאי דהא תורה מחכמה עלאה נפקא.

תרגום: פתח ואמר "טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש אם לא", התגלה דבר זה, לא (שמענו ולא) ידענו מה אמר. "טובה חכמה", זוהי חכמה שהיא תחת השמש, (לכסא) כסא נתקנת לו. "טובה חכמה עם נחלה" נאה ויפה כשהיא שורה עם ישראל שהם נחלתה וחלקה להתקשר בה. אבל שבח יותר לרואי השמש, לאותם שזכו להתחבר בשמש ולהתקשר בו, שהרי אחוז בעץ החיים, ומי שאחוז בו אחוז בכלל, בחיי העולם הזה ובחיי העולם הבא, וזהו שכתוב "ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה", מה זה "ויתרון דעת", זה עץ החיים. יתרונו מהו, החכמה ודאי, שהרי תורה יוצאת מחכמה עליונה.

¹¹⁵⁸ ע"י לקמן פרשת תרומה הערה 1411.

¹¹⁵⁹ ע"י לעיל פרשת לך הערה 430.

¹¹⁶⁰ ע"י שער הפסוקים שמות: יהושע לא נשתמש רק בכידון אשר בידו כנזכר בספר יהושע (יהושע ח יח) כי כלם הם הארות משה ואהרן ודור המדבר וכשמתו נתבטלו הארותיהם. וע"י ע"ח שער לב פרק ג: כי הנה המטות ההם לא נשתמש בהם יהושע אח"כ כי נגנזו כמארז"ל, ולא נשתמש יהושע אלא בכידון אשר בידו כנזכר בספר יהושע גבי מלחמות העי (יהושע ח יח), אבל לא במטה של משה, לפי שג' אורות אלו יוצאין מיסוד אבא שהוא בחי' משה, לכן במות משה נסתלקו אלו האורות. וע"י רמב"ן יז ט.

¹¹⁶¹ ע"י פרשת וארא הערה 955.

¹¹⁶² ע"י לעיל הערה 1126.

לחם מן השמים כיון שמת משה רבינו ובאו לרשותו של יהושע אכלו לחם מן הארץ שנאמר (יהושע ה) ויאכלו מעבור הארץ ומוזה הענין היה שהטיל משה על יהושע מלחמת עמלק בארץ ולקח לעצמו מלחמת השמים¹¹⁶³ להפיל כחו של עמלק ולעקרו מן העולם ועל ההפרש שיש בין נבואת משה ונבואת יהושע דרשו רז"ל פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובאור זה כי מעלת נבואת משה מן הפועל ומעלת נבואת יהושע מן המקבל כי כן המאורות האלה חמה ולבנה זה פועל וזה מקבל.

(יז ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לְאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין:

היה ראוי הכתוב לומר אם לא כמו (שמות טז) הילך בתורתך אם לא אבל ירמוז על המדה הנקראת אין¹¹⁶⁴ ונקראת יראה¹¹⁶⁵ ושניה לה נקראת יש¹¹⁶⁶ ונקראת חכמה וזהו (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ועל כן סמך לו ה' ואמר היש ה' והוא דבר יעקב¹¹⁶⁷ שאמר (בראשית כח) אכן יש ה' והוא מאמר שלמה ז"ל (משלי ח) להנחיל אוהבי יש. וכבר ידעת שאין להפריד החכמה מן היראה, ועל זה רמזו חכמי האמת באמרם אם אין יראה אין חכמה, אם אין חכמה אין יראה כי הכל נקשר ומיוחד זה בזה והנה ישראל הפרידו בכאן וקצצו ונטעו¹¹⁶⁸ ולכך נענשו מיד ויבא עמלק והבן זה.

(יז יב): וַיְדַי מִשֶׁה בְּבָרִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשְׁמְרוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וַאֲהָרֹן וְחֹר וְתַמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֶמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ: ע"י רמב"ן: על דרך האמת נשא עשר אצבעות לרום השמים¹¹⁶⁹ לרמוז על עשר ספירות

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁶³ ע"י זהר (ח"ב סה ע"ב): ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וכי מה חמא משה דסליק גרמיה מהאי קרבא קדמאה דקודשא בריך הוא פקיד אלא משה זכאה חולקיה דאסתכל וידע עקרא דמלה אמר משה אנא אזמין גרמי לההוא קרבא דלעילא ואנת יהושע זמין גרמך לקרבא דלתתא.

תרגום: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וכי מה ראה משה שסלק עצמו מהקרב הראשון הזה שצוה הקדוש ברוך הוא אלא משה אשרי חלקו שהתבונן וידע את עיקר הדבר אמר משה אני אזמין עצמי לאותו קרב שלמעלה ואתה יהושע הזמן עצמך לקרב שלמטה.

¹¹⁶⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 60.

¹¹⁶⁵ ע"י לעיל פרשת שמות הערה 835.

¹¹⁶⁶ ע"י זהר (ח"ג רנז ע"ב): ולית דידעין דאית ב"נ דירית ג' מאה ועשר עלמין הה"ד להנחיל אוהבי יש כפום דרגא דיליה דאתקרי יש מאין ודא חכמה עלאה. תרגום: אין יודעים שיש אדם שירוש שלש מאות ועשרה עולמות, זהו שכתוב "להנחיל אוהבי יש", כפי הדרגה שלו שנקראת "יש מאין", וזו חכמה עליונה.

¹¹⁶⁷ ע"י זהר (ח"ב סד ע"ב): אמר רבי אבא מאי דכתיב היש יהוה בקרבנו אם אין וכי טפשין הוו ישראל דלא ידעי מלה דא והא חמו שכינתא קמיייהו וענני כבוד עלייהו דסחרן לון ואינון אמרו היש יהוה בקרבנו אם אין גוברין דחמו זיו יקרא דמלכיהון על ימא ותנינן ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל אינון אשתכחו טפשין ואמרו היש יהוה בקרבנו אם אין. אלא הכי קאמר רבי שמעון בעו למנדע בין עתיקא סתימאה דכל סתימין דאקרי אין ובין זעיר אנפין דאקרי יהוה ועל דא לא כתיב היש יהוה בקרבנו אם לא כמה דכתיב הילך בתורתך אם לא אלא היש יהוה בקרבנו אם אין.

תרגום: אמר רבי אבא מה זה שכתוב היש ה' בקרבנו אם אין וכי היו ישראל טפשים שלא ידעו דבר זה והרי ראו שכינה לפנייהם וענני כבוד עליהם שמקיפים אותם והם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין אנשים שראו את זיו כבוד מלכם על הים ולמדנו שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הם נמצאו טפשים ואמרו היש ה' בקרבנו אם אין.

אלא כך אמר רבי שמעון רצו לדעת בין העתיק הנסתר של כל הנסתרים שנקרא אין ובין זעיר אנפין שנקרא הו"ה ולכן לא כתוב היש ה' בקרבנו אם לא ככתוב הילך בתורתך אם לא אלא היש ה' בקרבנו אם אין.

¹¹⁶⁸ ע"י פרשת נח הערה 388.

¹¹⁶⁹ ע"י לעיל פרשת וארא הערה 976.

לדבקה באמונה הנלהם לישראל¹¹⁷⁰ ובכאן נתבאר ענין נשיאות כפים בברכת כהנים וסודו. עי' ר' בחיי: ומזה אחד – יבאר הכתוב כי משה כשהיה על ראש הגבעה פורש כפיו למעלה היה אהרן מימינו והור משמאלו והוא באמצע נושא עשר אצבעותיו מקבל כח התמיכה בשניהם וזה דוגמת הקו האמצעי שנבואתו מתוכו¹¹⁷¹ המקבל מהשרפים העומדים ממעל לו¹¹⁷² וכן מצינו בכהן גדול שהיה הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו ועשה משה דוגמת כן אבל השפע מלמעלה דרך הקו של אמונה הנלחמת להם.

עיי"ש: וע"ד הקבלה ויהי ידיו אמונה היה משה מתכוין בעשר אצבעות ידיו ונושא כפיו לרום השמים הוא הקו האמצעי הנקרא רום בשור"ק וזהו לשון ירים משה ידו והכונה למשה או לכהן בנשיאות כפים כי בפרישת העשר על הכוונה הזאת היו מתקדשים כל העשר והשפע נמשך בהם ומהם לשכלים¹¹⁷³ ובאותה שעה רפו ידי הכחות המקטרגים¹¹⁷⁴ ואין כח לאחד מהם לקטרג ואז היו ישראל נוצחים ומתגברים כי לא היה אחד מהם מן הכחות נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולכך וגבר ישראל בהרמת ידיו ובהנחתם וגבר עמלק והיה משה מוכרח בהרמתם ובהנחתם כדי שיתבטלו המקטרגים מפעולתם ויתגברו ישראל והנחתם שאילו לא היה מניחם היו הכחות בטלים לגמרי לא יפעלו פעולתם שנתמנו עליה כלל ואין אדם רשאי לעשות כן כי לא תוהו בראה לשבת יצרה והכחות במנויים צריכים הם לעולם וזה טעם האסור בשהיית שלש שעות וכפיו פרושות השמים¹¹⁷⁵ וזה מבואר.

(יז יג): ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי הרב:

ויתכן עוד לומר ויחלש כי החליש כחו של מעלה ולא אמר לעמלק אלא את עמלק לרבות שרו של עמלק שהחלישו יהושע¹¹⁷⁶ בתפלתו או מכח נשיאות כפיו של משה עד שהשר עצמו היה עוזר לישראל ובא כנגד עמלק.

(יז טז): ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר:

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת כי היד אשר על כסא יה והיא מלחמה לה' הויה בעמלק מדר

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁷⁰ עי' ספר הפליאה (עמוד רצ): אמונה מלשון אומן כי אומן לאומן היא כנסת ישראל הנקרא גם היא אומ"ן הוא שנאמר ויהי ידיו אמונה והם ידיו של ת"ת הם עשר ספירות ומשה כיון בעשר אצבעות ידיו להוריד כח מאין אל אמונה ומן האמונה אל האמונה להתחכם ולהשפיל ס"ם שרו של עשו.

¹¹⁷¹ עי' לעיל פרשת שמות הערה 880.

¹¹⁷² עי' לעיל פרשת ויצא הערה 611.

¹¹⁷³ היינו שכלים נפרדים, עי' לעיל בראשית א כו.

¹¹⁷⁴ עי' זהר (ח"ב טט ע"א): דהא לית סטרא אחרא דלית ביה נהירו דקיק זעיר מסטרא דקדושה כגוונא דרוב חלמין דבסגיאנות תבנא אית חד גרעינא דחטין בר אלין טפסי דקיקין חציפין דכלהו מסאבי יתיר ובהו הוה בלעם יודע.

תרגום: שהרי אין צד אחר שאין בו אור דקיק קטן מצד הקדושה כדוגמא שרוב החלומות שברוב התבן יש גרעין אחד של חטה פרט לצורות הדקיקות הללו החצופות שכלם יותר טמאות ובהם היה בלעם יודע.

¹¹⁷⁵ עי' ספר הבהיר (אות קלח): ומאי ניהו תורת אמת, דבר שמורה על אמיתות העולמים ופעולתו במחשבה והוא מעמיד עשרה מאמרות שבהם עומד העולם והוא אחד מהם, וברא באדם כנגד אותם עשרה מאמרות עשר אצבעות ידים, וכשהיה משה מרים ידו ומכוין במיעוט כוונת הלב באותה המדה הנקראת ישראל ובתוכה תורת אמת ורומז לו עשר אצבעות ידיו שהוא מעמיד את העשרה, ואם לא יעזור את ישראל לא יתקיימו העשרה מאמרות בכל יום ויום הלכך וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (שם) וכי היה משה עושה שייגבר עמלק דכתיב וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, אלא אסור לו לאדם לשהות שלש שעות כפיו פרושות השמים.

¹¹⁷⁶ עי' זהר (ח"ב דף סו ע"א): רבי ייסא אמר ויחלש יהושע דתבר חילא דלהון מלעילא.

תרגום: רבי ייסא אמר ויחלש יהושע ששבר את כחם מלמעלה.

דר כי מדת הדין של מעלה¹¹⁷⁷ תהיה בו למחותו לעולם מדור דור¹¹⁷⁸ ומדרש חכמים בשם המלא ובכסא השלם ירמוז לזה וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים בעבור כי כל העמים שמעו וירגזון (לעיל טו יד) ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו (שם) מפני פחד ה' ומהדר גאונו ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם ולכך אמר בו ולא ירא אלהים¹¹⁷⁹ (דברים כה יח) ועוד כי הוא ניין עשו וקרוב לנו עובר מתעבר על ריב לא לו.

ע"י ר' בחיי: וע"ד הקבלה כי יד על כס יח ה"ד הזאת היא מלחמה לה' שהיא מדת הדין של מעלה וגלה לך הכתוב כי היא על כס יח כי שם יה מדת הדין של מטה¹¹⁸⁰ כענין שכתוב (שמות טו) עזי וזמרת יה וכמו שבארתי במקומו על כן יאמר כי היד אשר על כס יח שהיא מלחמה לה' תהיה מלחמה בעמלק מדור דור כי תעניש אותו מדה של מעלה שהיא מדת הדין הקשה כדי להאבידו מן העולם הזה והבא על הפסק כחו ממנו ובעבור כן נלחמת בו על שפסקה ממנו ונשאר השם והכסא כאלו חסר ובאור המדרש השם והכסא הם שבע מדות הרמוזות בו"ו ה"א שהם כסא למה שלמעלה או יאמר כי יד על כס יח כי עמלק שלח ידו על כס יח כלומר על וא"ו ה"א שהם כסא ליו"ד ה"א שהם ג' ראשונות כמו שידעת¹¹⁸¹ ובעבור כן מלחמה לה' בעמלק מדור דור לפי דעתי זהו סוד הכתוב שמצינו בעשו אלוף עלוה וברברי הימים (דברי הימים א' א) כתב משה עצמו אלוף עליה ביו"ד כדי לחבר השם וכענין שכתוב (תהלים ב) על ה' ועל משיחו ועוד נכלל במלת כס שלא אמר כסא לרמוז על העננים המקיפים את הכסא שהם ז' ממה שכתוב (איוב כו) פרשו בתוספת זי"ן וכשישראל עושים רצונו של מקום העננים נפתחים כצורת כ"ף¹¹⁸² וכשאינם עושים רצונו של מקום נסגרים כצורת סמ"ך וכענין שכתוב (איכה ג) סכותה בענן וזהו (שמות כד) ויכס הענן את ההר (שם מ) ויכס הענן את אהל מועד וכבר ידעת כי ז' עננים היו לישראל במדבר.

וראיתי לאחד מן המקובלים שכתב בזה דע והתכוונן כי כסא הכבוד הוא משפיע ברכה וכח לשבעים מלאכים הסובבים את הכסא שהם ממונים על שבעים אומות והם שרים עליהם מנהיגים אותם והיה עמלק מזרע עשו ולפיכך היה כחו גדול ועצום שהרי כחו של עשו זקנו היה מתפרנס ומתברך מכחו של יצחק הוא מדת הגבורה והענין הזה נרמז במלת ויחלש שלא אמר ויהרג אלא ויחלש כלומר שהחליש כחו הגדול של מעלה השואב כח ממדת הגבורה והפסיקו משם כדי שיפלו לפניו לפי חרב והנה עמלק א' משבעים אומות והכח שלו אחד משבעים שרים וכאשר חטא עמלק זה פסק הש"י כחו מן הכסא שלא יתפרנס ממנו ושלא ימשך כח ברכה מלפני ולפנים רק מבח הכוכבים והמזלות והפסיק כחו מן הכסא הוא

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁷⁷ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 199.

¹¹⁷⁸ ע"י זהר (ח"ב דף סז ע"א): אמר רבי יהודה בכל דרא ודרא בכל דרין דאתיין לעלמא לית לך דר דלית בהו מההוא זרעא בישא וקודשא בריך הוא אגח בהו קרבא רבי יצחק אמר (מדיורא דלתתא לדיורא דלעילא) ועלייהו כתיב (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ וגו' מן הארץ בעלמא דין ובעלמא דאתי ביה זמנא כתיב ברכי נפשי את יהו"ה הללויה.

תרגום: אמר רבי יהודה בכל דור ודור בכל הדורות שבאים לעולם אין לך דור שאין בו מאותו זרע רע והקדוש ברוך הוא לוחם בהם קרב רבי יצחק אמר (מהדיוור שלמטה לדיוור שלמעלה) ועליהם כתוב יתמו חטאים מן הארץ וגו' מן הארץ בעולם הזה ובעולם הבא באותו זמן כתוב ברכי נפשי את ה' הללויה.

¹¹⁷⁹ ע"י זהר (ח"ב סה ע"א): אלא כד נפקו ישראל ממצרים דחילו ואימתא נפלה על כל עמין דעלמא מישראל הדא הוא דכתיב (שמות טו יד) שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ולא הוה עמא דלא הוה דחיל מגבוראן עלאין דקודשא בריך הוא ועמלק לא הוה דחיל הדא הוא דכתיב ולא ירא אלהים לא דחיל למקרב לגבך.

תרגום: אלא כשיצאו ישראל ממצרים פחד ואימה נפלו על כל העמים של העולם מישראל זהו שכתוב שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ולא היה עם שלא היה פוחד מהגבורות העליונות של הקדוש ברוך הוא ועמלק לא היה פוחד זהו שכתוב ולא ירא אלהים לא פחד להקרב אליך.

¹¹⁸⁰ ע"י לעיל הערה 1084.

¹¹⁸¹ ע"י זהר (ח"ב כג ע"ב): ' דאיהי חכמה והכי הוא ודאי, ה' אמאי איהו בינה.

¹¹⁸² ע"י לעיל פרשת וירא הערה 528.

השבועה שבכאן שאמר כי יד על כס יה והענין כאלו היה הכסא חסר והשם חסר כי כאשר הוא מסלק כחו מן הכסא נראה הכסא חסר וגם השם נראה חסר שנראה כאלו אינו מתקיים הכל ויש כח אחר זולתו ה"ו וע"כ חסר האל"ף מן הכסא כי כחו הקדמון¹¹⁸³ נסתלק מן הכסא לצורך עמלק והוא"ו והה"א מן השם אבל לימות המשיח כשיפקוד הש"י על צבא השמים ויבטל הממונים העליונים ממנוים וכענין שכתוב בדניאל (דניאל ח) ותגדל עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם יאבדו האומות על נקלה באבדן השרים הממונים עליהם ויש מן האומות הרבה שיחזרו לדתנו כענין שכתוב (זכריה ח) יחזיקו עשרה אנשים וגו' וכתוב (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד ואין לך אומה בעולם שלא יהיה לו חלק בהקב"ה אבל עמלק ועשו לא יהיה להם חלק וזכרון עם שאר האומות הנשארים הוא שכתוב (עובדיה יח) ולא יהיה שריד לבית עשו באור הכתוב כי משאר העו"ג יהיו שרידים ופליטים שישארו מהם לעבוד את ה' ואין בו מזרעו של עשו אך ימחו מן העולם כענין שכתוב כי מחה אמה את זכר עמלק ואז יהיה השם והכסא על השלמות שהרי ג' אותיות שהן אל"ף ה"א וא"ו הם תשלום הכסא והשם ועל זה אמר דוד ע"ה (תהלים קלב) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו¹¹⁸⁴ יאמר לעתיד כשהקב"ה יבחר בציון אז ישב על כסא שלם וזה לשון אוה שהוא תשלום הכסא והשם וכן אמר דוד ע"ה (שם ט) האויב תמו הרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה וכתוב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו וה' לעולם ישב הרי שהשם שלם כונן למשפט כסאו הרי הכסא שלם ואז תהיה הממשלה לש"י לבדו כענין שנאמר (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא וכתוב (עובדיה כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

Section break

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹¹⁸³ עי' תיקו"ז (קמב ע"א): א' איהו כתר על כלהו שמהן ואיהו אתקרי א"ל אה"ה אדנ"י אלה"ים אלק"י אלר"ק אלהינ"ו א"ה אר"ה.
¹¹⁸⁴ עי' תיקו"ז (ה ע"ב): קמץ י"ד פרקין דאצבעאן והאי איהו ויאמר כי י"ד על כס י"ה (שמות יז טז) ואינון רמיזין יהו"ה אלהינ"ו יהו"ה (דברים ו ד) ובחמש אצבעאן דיד שמאלא י"ד פרקין רמיזין כוז"ו במוכס"ז כוז"ו ואינון כ"ח דאתמר עליהו ועתה יגדל נא כ"ח י"י (במדבר יד יז) והכי סליק א"ה אר"ה כ"ח דרמיזין בכסא כבוד מרום מראשון (ירמיה יז יב)
תרגום: קמץ י"ד פרקי האצבעות, וזהו "ויאמר כי י"ד על כס י"ה", והם רמוזים ב"יהו"ה אלהינ"ו יהו"ה", ובחמש אצבעות של יד שמאל, י"ד פרקים רמוזים ב"כוז"ו במוכס"ז כוז"ו", והם כ"ח שנאמר עליהם "ועתה יגדל נא כ"ח יהו"ה", וכן עולה א"ה אר"ה כ"ח, שרמוזים ב"כסא כבוד מרום מראשון". ועי' ספר הפליאה (עמוד נד): נמחה זכרו הוא סמאל וכתותיו אז אר"ה למושב לו והנה יהו"ה שלם וכסא שלם. שעד עתה היה יד על כס יה. ועיי"ש (תרע): אר"ה א' של כס ו"ה של י"ה.